

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Eneolitické dlouhé mohyly v Čechách

Eliška Chimalová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Archeologie

Studijní obor Archeologie

Bakalářská práce

Eneolitické dlouhé mohyly v Čechách

Eliška Chimalová

Vedoucí práce:

PhDr. Petr Krištuf, Ph.D.

Katedra archeologie

Fakulta filozofická

Západočeská univerzita v Plzni

Plzeň 2022

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu.

Plzeň, duben 2022

.....

Poděkování

Mé poděkování patří PhDr. Petru Křištofovi, Ph.D. za velice pečlivý a trpělivý přístup při vedení této bakalářské práce a především za pomoc se zprostředkováním literatury a dalších zdrojů. Ráda bych zde poděkovala také své rodině, přítelovi a přátelům za obrovskou podporu při mém studiu.

Obsah

1 Úvod	2
2 Co to jsou dlouhé mohyly?	4
2.1 Vznik a účel dlouhých mohyl	5
3 Eneolit a jeho definice	6
4 Pohřbívání v časném a starším eneolitu	8
5 Dlouhé mohyly v Čechách	10
5.1 Dlouhé mohyly nalezené terénním odkryvem	10
5.2 Dlouhé mohyly objevené pomocí letecké prospekce	17
5.3 Dlouhé mohyly bez dalších informací	20
6 Zjištěné parametry dlouhých mohyl	20
6.1 Výskyt a geomorfologie	21
6.2 Orientace	23
6.3 Typy dlouhých mohyl	23
7 Dlouhé mohyly v Evropě	24
7.1 Velká Británie	24
7.1.1 The West Kennet Long Barrow	25
7.1.2 Fussell's Lodge	27
7.2 Polsko	29
7.2.1 Gaj, Włocławek	30
7.3 Severozápadní Německo a Nizozemsko	32
7.3.1 Megalithy v Mecklenburg-Vorpommern a jejich život	32
8 Závěr	34
9 Resumé	37
10 Literatura	38
11 Elektronické zdroje	41
12 Přílohy	42

1 Úvod

Pozdní doba kamenná (eneolit) je obdobím změn v sociálních, materiálních a ekonomických sférách, které se zpravidla propisují i do pohřbívání. Tyto změny se týkaly i území Čech. Nově se diferencující společnost však nemění vazby jen mezi žijícími jedinci, ale mění taktéž přístup k zesnulým příslušníkům dané společenské jednotky. Obměna pohřební výbavy je poměrně přirozeným procesem, ale budování monumentálních a velice nákladných staveb v podobě dlouhých mohyl je inovací, která se v předchozí funerální praxi neobjevuje. Právě tyto dlouhé mohyly budou předmětem této bakalářské práce.

Název “dlouhá mohyla” trefně pojmenovává eneolitický objekt trapézovitého či obdélníkového půdorysu s kostrovým či žárovým pohřbem umístěným uprostřed delší osy a vysokým náspem navršeným nad celým objektem. Tím nejmarkantnějším rozdílem od mohyl známých kupříkladu z následující doby bronzové je právě půdorys a velikost, kdy delší strany mohly být až několik desítek metrů dlouhé. Na našem území se dokonce setkáváme s délkou dosahující až 150 metrů (Březno u Loun). Odlišnosti pak můžeme najít i v samotném uložení zemřelého a jeho výbavě, ale především v celkovém významu těchto objektů, který v sobě ukrýval více, než jen pohřební funkci.

Hlavním tématem této práce jsou české dlouhé mohyly, které jsou převážně koncentrované v územním pásu od Kadaňska přes Litoměřicko a Mělnicko až po Nymbursko. Základem bude definice těchto objektů, přiblížení časoprostoru, ve kterém vznikaly, a rozšíření jejich výskytu. Vzhledem k tomu, že byl tento druh pohřebních struktur tvořený výrazným náspem, bude věnována pozornost stavu dnešních relikvií v terénu, které jsou často silně poznamenané moderním způsobem obdělávání půdy.

S interpretací a možným vzhledem dlouhých mohyl značně pomáhají analogie ze zahraničí. Pro inspiraci stačí navštívit polské sousedy, kteří svá “monumentální pohřebiště” sestávající se z několika dlouhých mohyl, intenzivně zkoumají již několik desítek let (např. Jazdzewski 1936a). Největší vlna zájmu nadšenců i odborníků bohužel paradoxně urychlila zánik těchto objektů. Avšak díky moderním (především neinvazivním) technologiím se stále daří objevovat nové (Przybył 2014, 3). Nahlízet můžeme taktéž do Velké Británie, kde se i díky odlišné památkové péči “dlouhé mohyly” (důvod označení uvozovkami bude objasněn v odpovídající kapitole) dochovaly v mnohem lepším stavu. Podobné lokality můžeme najít také v dalších

částech severní a severozápadní Evropy, jako jsou Dánsko, severní Německo, Nizozemsko, severní Francie nebo Skandinávie (srov. např. Midgley 1984).

Důležitou otázkou je samotný účel a význam dlouhých mohyl. S jistotou víme pouze to, že šlo o pohřební objekty nevídaného rozsahu, které musely být nápadným bodem v rámci okolní krajiny. To, co se kolem nich dělo, můžeme už jen rekonstruovat z často poměrně chudého nálezového inventáře. Určitý průlom představují kupříkladu pedologické analýzy, které mohou napovědět o dění v okolí pohřebního monumentu. Co do archeologické interpretace může vnést interdisciplinární spolupráce bude uvedeno v dalším z oddílů.

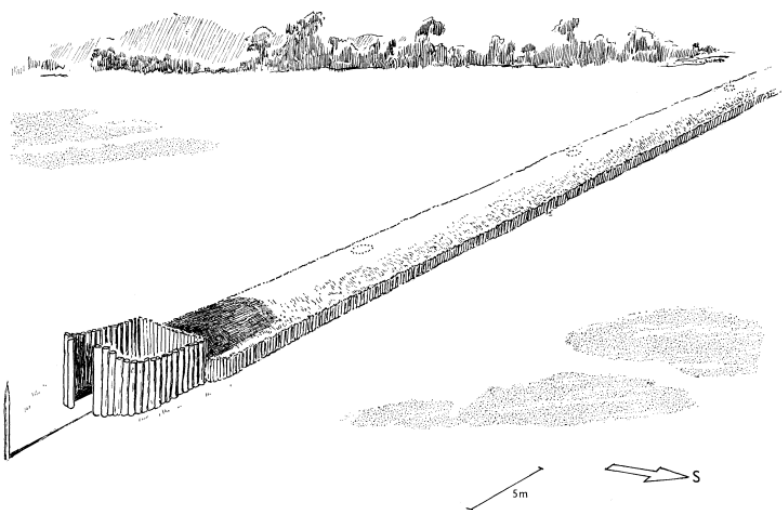
Jedním ze stěžejních cílů této práce je vytvoření seznamu dosud nalezených dlouhých mohyl v Čechách, což souvisí i s nejvýznamnějším zdrojem, který práce využívá - letecké snímkování. Této disciplíně vděčíme za odhalení většiny archeologických objektů tohoto typu a fotografie M. Gojdy a Z. Smrže tak byly základním kamenem i pro vytvoření tohoto soupisu (Křišťuf et al., v přípravě).

Je nutné předeslat, že dlouhé mohyly nepatří mezi frekventované téma v české archeologii a některé zdroje zmiňované v této práci jsou staršího data. Zároveň je při tvorbě soupisu nutné často vycházet z nepublikovaných dat nebo provádět revizi starších výzkumů. V současné době se tématu dlouhých mohyl v Čechách věnuje interdisciplinární projekt "Eneolitické dlouhé mohyly v Čechách a rekonstrukce rituální krajiny pod Řípem" (21-25440S) v jehož rámci tato bakalářská práce vzniká. Jejím cílem je tak shrnutí stavu současného poznání dlouhých mohyl v Čechách, vytvoření seznamu dosud nalezených objektů tohoto typu, uvedení analogií z dalších evropských zemí a vznesení otázek pro potenciální budoucí archeologické výzkumy.

2 Co to jsou dlouhé mohyly?

Tématem této práce je specifický druh mohyly, tedy uměle navrženého hliněného či částečně kamenného náspu nad pohřbem žárového či kostrového typu. Nejzřetelnější difference dlouhých mohyl od již mnohokrát zkoumaných kruhových je, jak již název napovídá, v půdorysu, který je lichoběžníkový, častěji popisovaný jako trapezoidní nebo obdélný. Dlouhé mohyly se vyznačují rozsáhlostí, jelikož jejich delší strany mají až několik desítek metrů a tvoří tak struktury, které musely být v eneolitické krajině velice výrazné (Wierzbicki 2006, s. 92-94).

Ivana Pleinerová ve svém článku z roku 1980 charakterizuje dlouhé mohyly takto: “Nemegalitické dlouhé pohřební objekty, tzv. bezkomorové dlouhé mohyly a bezkomorové obří hroby - Hünenbetten, vyznačující se ohraničením prostoru, v němž je situován hrob, buď kameny nebo dřevěnou konstrukcí, výjimečně i drny rašeliny, většinou pak překrytých mohylovým náspem.” (Pleinerová 1980, 42). Avšak najít přesnou definici dlouhých mohyl je poměrně problematické, neboť v různých kulturních okruzích vypadají rozdílně. Až na výjimky můžeme určit jako společný znak umístění hrobů v ose, orientaci V-Z a obvodové vymezení různého typu. Překážka v bližším popisu těchto objektů v Čechách leží i v neprobádanosti. Nejznámější a prakticky jediný rozsáhleji publikovaný výzkum dlouhých mohyl pochází z pera citované Ivany Pleinerové, který probíhal mezi lety 1966-1975 (Pleinerová 1980). Samotným fenoménem se poté zabýval E. Neustupný (2001) nebo P. Křišťuf a J. Turek (Křišťuf - Turek et al. 2019; Křišťuf et al., v přípravě).

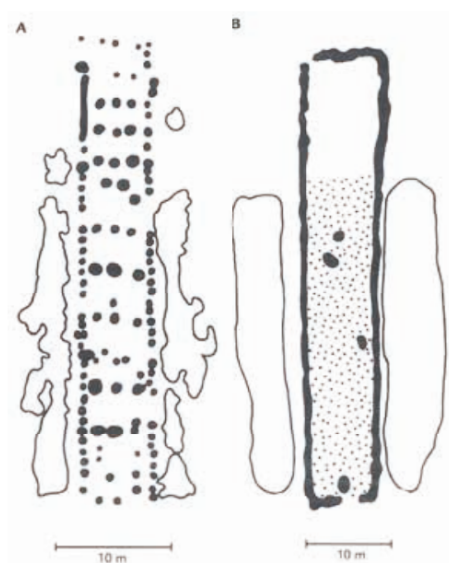


Obr. 1: Rekonstrukce dlouhé mohyly č. 86 z Března u Loun. Dle Pleinerová 1980, 49.

2.1 Vznik a účel dlouhých mohyl

Jak již bylo nastíněno v úvodu, časný eneolit je obdobím výrazných změn ve společnosti, které přirozeně změnily i vnímání smrti, představy o víře a posmrtném životě. To mimo jiné dokládá i budování monumentálních dlouhých mohyl sloužících pro uložení zemřelých (Křišťuf - Turek a kol. 2019, 83).

Se vznikem dlouhých mohyl se pojí zajímavý fenomén takzvané transformace živých domů v domy mrtvých. Půdorys dlouhých mohyl je často nápadně podobný půdorysům dlouhých domů. Obytným objektům tohoto typu se přikládá významná symbolická funkce pochovávání zemřelých. V domech mohla být vymezená místa, kde se ostatky primárně ukládaly a při opuštění stavby se sekundárně pohřbily pod nově navršený násep v místě původního domu. Další možností je, že pohřbení nebyli přemísťováni a dům se při opuštění pouze přeměnil v dlouhou mohylu s již existujícími pohřby (Křišťuf - Turek a kol. 2019, 98).



Obr. 2: Vlevo půdorys dlouhého domu, vpravo půdorys dlouhé mohyly.

Dle Křišťuf - Turek a kol. 2019, 101.

Další otázky přináší interpretace rozměrných příkopů podél delších stran mohyl. Faktem je, že se podobné jámy nacházely již při obvodu dlouhých domů, které byly často interpretovány jako stavební hliníky. Avšak Evžen Neustupný s touto funkcí nesouhlasil z důvodu, že se takovéto objekty nacházejí na mnoha lokalitách bez ohledu na povahu podloží (Neustupný 1995, 208). Předložil tak vlastní interpretaci, která těmto

jámám připisuje ochrannou funkci proti působení vnějších vlivů. Toto vysvětlení by mohlo posloužit i v případě hlubokých příkopů podél dlouhých mohyl.

S touto variantou pracují například P. Křišťuf a J. Turek, kteří ve své publikaci uvádí: “Domníváme se, že tyto příkopy mohly být vyhloubeny i po zániku života domu a jeho přeměně v dům mrtvých, tedy v jakousi hrobku. Symbolicky ochranná funkce by tedy v tomto případě nemusela souviset s ochranou vnitřního prostoru domu živých, ale naopak vnějšího okolí domu mrtvých před neblahým působením duchů zemřelých sídlících v opuštěné stavbě. Navíc zemina z mělkého výkopu se mohla stát základem náspu pohřebního objektu, jenž mohl být základem myšlenky vršení pohřebních mohyl.” (Křišťuf - Turek a kol. 2019, 100). Nicméně aktuální nepublikované výzkumy českých mohyl ukazují, že na rozdíl od dlouhých mohyl v severní Evropě, se v českém prostředí tyto podlouhlé příkopy kolem delších stran mohyl neobjevují. Místo toho se setkáváme s příkopy kolem celé stavby (Křišťuf et al. v přípravě).

Další z pohledů nabídl Vere Gordon Childe, který se domníval, že byly opuštěné dlouhé domy považovány za domy předků a dle jejich vzoru byly posléze budovány další. Podobnost těchto struktur je i základem pro teorii o přibuzenství pohřbených. Stejně jako jeden dlouhý dům sloužil patrně jedné domácnosti, tak i jedna dlouhá mohyla sloužila té samé rodině po její smrti (Křišťuf - Turek a kol. 2019, 102). Na místě je proto domněnka, že se pohřbívání v dlouhé mohyle vázalo k “intimnější rodinné identitě” (Křišťuf - Turek a kol. 2019, 81). Tyto předpoklady potvrzují i nedávné analýzy DNA jedinců pohřbených v dlouhých megalitických mohylách v Británii (např. Fowler et al. 2021).

3 Eneolit a jeho definice

Eneolit, období absolutně datované do let mezi 4500/4400-2300/2200 př. Kr. (Neustupný 2008, 15), přináší ekonomické změny především v oblasti zemědělství, kdy se mění způsob obdělávání půdy na takzvané přílohové zemědělství. S takto významnou změnou se přirozeně mění i sídelní struktura a společenský systém. Rozsáhlejší neolitická sídliště jsou vytlačena menšími osadami a v rámci společnosti vyvstává mužský princip (Křišťuf - Turek a kol. 2019, 27).

Právě vynalezení dřevěného oradla, které se zapřáhlo za dobytek, výrazně proměnilo eneolitickou společnost. Lidé si tak prvně začali významněji přizpůsobovat krajinu. Tento úděl měla na starost mužská část populace, která se tak stala

zodpovědnou za získávání potravy. Ženy měly pravděpodobně na starost výpomoc při zemědělských pracích a především péči o děti a domácnost (právě kvůli potomkům se nemohly starat o obdělávání polí celoročně). Muž tak podstatně vzrostl na významu a postavil se “do čela společnosti” (Neustupný 2008, 24).

Změny ve společnosti se přirozeně propály i do pohřbívání, které je v eneolitu různorodé. Než bude toto téma níže popsáno konkrétněji, je nutné zde zdůraznit fakt, že ačkoli pohřební ritus mohl do určité míry symbolizovat společenské vztahy, rozhodně nebyl odrazem uspořádání celé společnosti (Neustupný 2008, 25). Jak stojí ve čtvrtém díle Archeologie pravěkých Čech: “Chudé hroby některých fází časného eneolitu nejsou odrazem chudé společnosti (mohou být například symbolem „zdrženlivosti“), stejně tak jako „bohaté“ hroby kultury kulovitých amfor nejsou příznakem jejího bohatství.” (Neustupný 2008, 26).

Pro toto téma je klíčové vytváření tzv. artefaktové paměti a nových symbolických systémů (Křišťuf - Turek a kol. 2019, 27), se kterými souvisí i budování mohyl, které v krajině tvořily výrazné prvky po stovky let. Jediné rozsáhlé stavby, které lid do počátku eneolitu znal, byly neolitické rondely. E. Neustupný uvádí, že se jejich příkopy již během využívání musely obnovovat, protože se poměrně rychle zaplňovaly (Neustupný 2008, 26). Můžeme však předpokládat, že přesto byly v krajině znatelné i pro pozdější generace, které tak vnímaly, že na dané lokalitě byl již někdo před nimi.

Budování dlouhých mohyl dalo vzniknout výše zmíněné artefaktové paměti. Šlo o výrazné monumenty, které v krajině mohlo spatřit mnoho generací. Lidé si mohly mohli vysvětlovat jako díla svých předků, či je spojit s bájnými postavami. Tyto “vertikální objekty” tak měly dle E. Neustupného “paměťtvorný” efekt. Zmíněná vertikálnost mohla být taktéž důležitým symbolickým prvkem. Už V. G. Childe či I. Hodder ve svých dílech zmiňovali význam domů, které pomyslnou horizontální hranici překonávají (Neustupný 2008, 26). Dosud diskutované je například setrvávání lidí na vrcholcích kopců či hor, které byly nejdůležitějšími místy pro posvátné aktivity. Odlišnost těchto míst nespočívá jen ve výšce a morfologii, ale i v klimatických a hydrologických podmínkách či rozdílné vegetaci (Chroustovský 2015, 257-258). Různé přírodní jevy (potažmo živly) se zde nezdálo setkávat a vytváří tak distinktivní lokality, které vyhledáváme dodnes.

V rámci dalšího pokračování je třeba zmínit periodizaci eneolitu, ze které bude následující text vycházet. K tomuto účelu nejlépe poslouží níže přiložená tabulka z Archeologie pravěkých Čech. Pro téma dlouhých mohyl je předmětný časný a starší eneolit a těmto obdobím příslušné kultury.

Absolutní chronologie před Kr.	Období	Kulturní skupiny
od 4500/4400	časný eneolit	I. starší stupeň: pozdně lengyelské skupiny (Střešovice, Aichbühl, starší Jordanov) II. mladší stupeň: vyvinutý časný eneolit (mladší Jordanov/Jenštejn, Michelsberg s projevy Schussenriedu)
od 3800	starší eneolit	kultura nálevkovitých pohárů (fáze baalberská, sířemská, salzmündská), nejstarší kultura badenská (Boleráz)
od 3350	střední eneolit	kultury: česká badenská (fáze Lysolaje, Kamýk), bošácká, řivnáčská, chamská, kulovité amfory
od 2900/2800 do 2300/2200	mladší eneolit	kultura se šňůrovou keramikou, kultura zvoncovitých pohárů

Obr. 3: Chronologie eneolitu. Dle Neustupný 2008, 15.

4 Pohřbívání v časném a starším eneolitu

Pro časný eneolit nyní nemáme k dispozici širokou nálezovou základnu. Keramika tohoto období není výrazně zdobena a pohřby jsou poměrně chudé, tudíž se nevýrazné typologické prvky mohou jednoduše zaměnit a zařadit do odlišných kultur (příl. 1). Z pohřebního ritu lze usoudit, že časně eneolitické hroby byly zpravidla kostrové. Odlišností této fáze je fakt, že někteří zemřelí měli obličej otočený k severu, což není zatím v žádném jiném pravěkém období doložené (Neustupný 2008, 43).

Pohřby jordanovské kultury jsou birituální s jasnou převahou kostrových hrobů (Novotný 1950, 236). Zemřelí byli ukládáni na pravém boku bez zřetelů na orientaci (Křišťuf 2005, 110). Pohřebiště této kultury nebyla rozsáhlá. V Třebestovicích, největším jordanovském pohřebišti, které známe, bylo nalezeno celkem osm kostrových hrobů (Čtverák - Rulf 1989, 19).

Příkladem obtížně zařaditelných hrobů jsou chudé pohřby michelsberské kultury. Dnes víme, že lidé byli ukládáni nespálení, skrčení na pravém či levém boku s hlavou k východu či západu (Turek 2011, 79). P. Křišťuf ve své diplomové práci uvádí, že “delší osa je orientována v rovnoběžkovém směru a to tak, že v 80 % zemřelý hledí směrem k severu” (Křišťuf 2005, 112). S jistotou určitelné byly například hroby z Veliké Vsi u Chomutova a z Libiše u Mělníka (Turek 2011, 79).

Přelomový byl nález předmegalitických hrobů v Březně u Loun, které byly pomocí keramiky datovány do michelsberské kultury (Neustupný 2008, 43-44). Podrobné informace o výzkumu těchto objektů budou rozebrány níže. Předmegalitické hroby sloužily jako místo posledního odpočinku pro jednotlivce, v čemž se odlišují například od britských megalitických, které byly odlišně konstruovány pomocí velkých kamenných bloků a užívány k takzvanému kolektivnímu pohřbívání. Předmegalitické hroby tak na minimálně 1000 let pozměnily pohřbívání ve střední Evropě, kde tvořily výrazné krajinné prvky dosvědčující práci předků. Později se tento typ mohyl změnil v kruhové mohyly, které známe například z doby bronzové (Neustupný 2008, 45).

Prakticky celé období staršího eneolitu vyplňuje kultura nálevkovitých pohárů, která se svými příbuznými skupinami zaujímá prostor “většiny střední Evropy a jižní Skandinávie, od Podunají do středního Švédska a od Holandska po západní okraj Ukrajiny” (Zápotocký 2008, 61). V Čechách se tato kultura rozprostírala od Kadaňska přes Bílinsko, Poohří, až Litoměřicko, ve středních Čechách od pražsko-slánské oblasti až k Čáslavsku s propojením obou těchto regionů na severu v rámci Polabí. Slabší osídlení je doložené na Chrudimsku, Královéhradecku a Pojizeří. Dále se s touto kulturou setkáváme i na Českolipsku a v okolí Rakovníka či Berouna (Zápotocký 2008, 64-65). Pro kompletní mapu viz příl. 2. Rozšíření nalezišť kultury nálevkovitých pohárů bude v další části sloužit k porovnání s nálezy dlouhých mohyl.

Výbava hrobů kultury nálevkovitých pohárů obsahuje poháry, džbány či amfory, které mohou být doplněny “sekerami, sekeromlaty, silexovými šípkami, drobnou kostěnou industrií a závěsky z provrtaných zvířecích zubů, vzácně pak s měděnými ozdobami” (Zápotocký 2008, 72-73).

Pohřební ritus staršího eneolitu, potažmo kultury nálevkovitých pohárů, je kostrový (žárový díky nálezům z Makotřas a z Moravy nelze vyloučit). Těla byla do hrobové jámy umístěna ve skrčené poloze na pravém nebo levém boku. Úprava hrobových jam byla prostá či s kamennou konstrukcí. Odlišnosti v uložení i úpravě hrobů tvoří kamenné skříňkové hroby se silně skrčenými jedinci. Povrchová úprava hrobů byla nejčastěji prostá s možným nízkým rovem. Ve výjimečných případech je na povrchu doložena kamenná dlažba překrytá mohylou (Zápotocký 2008, 72). Samostatnou kategorii tvoří pohřby v sídlištních objektech a klíčové dlouhé mohyly, které budou detailněji popsány v dalších kapitolách.

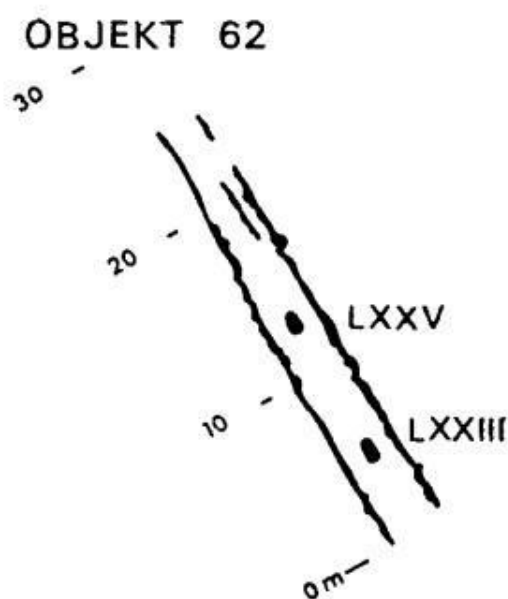
5 Dlouhé mohyly v Čechách

5.1 Dlouhé mohyly nalezené terénním odkryvem

5.1.1 Březno u Loun

V Čechách jsou dlouhé mohyly takřka neprobádaným tématem. Nejznámější publikovaný výzkum vedený Ivanou Pleinerovou proběhl mezi lety 1966-1975 v Březně u Loun, kde byly doloženy nálezy z období neolitu, eneolitu, starší a mladší doby bronzové i raného středověku. Předmětným obdobím výzkumu bylo původně neolitické sídliště. Zaměření projektu však změnil nálezy dvou monumentálních pohřebních objektů pocházejících nejpravděpodobněji z období kultury nálevkovitých pohárů (Pleinerová 1980, 52).

Prvním z objektů byla stavba číslo 62 s lichoběžníkovitým půdorysem vymezeným obvodovými žlábkami. Orientována byla delší osou ve směru V-Z s 18° odchylkou. V ose stavby byly nalezeny dva hroby (LXXV a LXXIII). Celková délka objektu je 24,3 m, východní strana měla 3,2 m a západní 2,5 m. Zvláštností je, že severní strana měla v západní části přerušeni široké 1,45 m, a taktéž fakt, že žlábkem nebyla uzavřena ani jedna z čelních stran (Pleinerová 1980, 10).



Obr. 4: Návrh stavby č. 62. Dle Pleinerová 1980, 11.

Sedmnáct metrů dlouhá východní část půdorysu představuje jádro stavby obsahující dva pohřby ve vzájemném vztahu (uložení na pravém a levém boku). Zbylá část stavby byla volná až k poslední třetině, která byla oddělena od zbytku objektu. V rámci tohoto segmentu byl nalezen boční vstup ze severní strany s doloženým paralelním žlábkem, který patrně vymezoval určitou "chodbičku". Vzhledem k nevymezeným čelním stranám avšak nelze vyloučit vchod ani v těchto částech. Prezence možného vchodu nicméně poukazuje na možný záměr užívání objektu v delším časovém horizontu. Naproti této myšlence je fakt, že byly hroby do objektu umístěny současně a také skutečnost, že se část stavby s vchodem nacházela na západní straně, což dle I. Pleinerové "zpochybňuje její výklad jako kultovního místa". Dále autorka uvádí, že "obdoby objektu 62 s půdorysy chat vedou k domněnce, že alespoň v ideovém principu mohlo jít o dům mrtvých, s nímž se ovšem v daleko menších rozměrech a jiné podobě setkáváme v některých eneolitických kulturách." (Pleinerová 1980, 38).

Pro úplnost je důležité doplnit i zjištěné informace o hrobech. Hrobová jáma LXXV (příl. č. 3) měla rozměry 125 cm na 65 cm a ukrývala ostatky dospělého jedince ve skrčené poloze na levém boku, s hlavou k západu a obličejem otočeným k severu. Žádné milodary se u zemřelého nenacházely (Pleinerová 1980, 16).

Hrob LXXIII (příl. č. 4) měřil 125 cm na 60 cm, avšak zemřelý ležel na pravém boku s hlavou k západu a obličejem natočeným na jih. Uložený dospělý muž byl v silně skrčené poloze s koleny až u hrudníku. Za hlavou měl nádobku s ulomeným uchem (Pleinerová 1980, 16).

Druhým a klíčovým objektem březenského výzkumu byla dlouhá stavba číslo 86 (příl. č. 5). V delší ose měřila úctyhodných 143,5 metrů, avšak původně byla pravděpodobně delší, protože v západní části zasahovala k podemílanému břehu řeky Ohře. Objekt se od stavby 62 neliší jen rozměry, ale také tím, že byl na východě zakončený 7 metrů dlouhou "předsíní" s šířkou cirka 3,75 metru, jež byla oddělená příčkou. Směrem na západ se objekt rozšiřoval na 4-4,10 m. (Pleinerová 1980, 33).

Půdorys stavby 86 je možné rozdělit na dvě části - západní 136,5 metru dlouhou chodbu s pohřby a východní, 7 metrů dlouhý segment oddělený od západní části příčkou s obloukovitým zakončením a prostorem pro vstup. Rozdělující příčka byla v řezu souvislá, ale nelze vyloučit přítomnost spojovacího otvoru v její nadzemní části (Pleinerová 1980, 26). V rámci nadzemních konstrukcí zde můžeme předpokládat zastřešení, které dokládají hluboké a široké žlábkové ohraničující půdorys této části.

Přístřešek by byl i smysluplnou konstrukcí v rámci opakovaného využívání předsíně k vykonávání různých obřadů (Pleinerová 1980, 37).

V delší ose západního segmentu objektu byly nalezeny celkem 3 kostrové hroby. Hrob LXXXI (příl. č. 6) byl narušený nesouvisejícími objekty, přesto se ale podařilo určit rozměry jámy, která měla 160 cm na délku a 102 cm na šířku. Na jejím dně byla pochována starší žena v mírně skrčené poloze, hlavou k východu a obličejem otočeným k jihu (Pleinerová 1980, 29).

Prostřední hrob XCVIII (příl. č. 7) měl taktéž obdélníkový tvar rozměrů 164 cm na 125 cm. Dospívající jedinec v něm byl uložený hlavou k západu a obličejem k jihu. Kostra se bohužel takřka nedochovala, takže o uložení nebylo možné zjistit více. Avšak výjimečný byl tento pohřeb v tom, že se u zemřelého našla 7 cm dlouhá pazourková čepel s jednostrannou retuší (Pleinerová 1980, 33).

Poslední hrob CXV (příl. č. 8) narušovaly únětické hroby a knovízská jáma, ale podařilo se zjistit jeho rozměry, které činily 235 cm na 155 cm. Pohřební jáma ukryvala pravděpodobně mladou ženu otočenou hlavou k východu a obličejem k severu. Patrně ležela na zádech s pokrčenými dolními končetinami. Za její hlavou byla nalezena kónická, pěticentimetrová miska otočená dnem vzhůru (Pleinerová 1980, 33).

Uvnitř stavby se nacházelo mnoho nesouvisejících objektů (v superpozici či s odlišným náleзовým inventářem) či neobjasněných objektů. Archeologických nálezů současných s dobou stavby nebo využíváním dlouhé mohyly bylo pomálu. Patří mezi ně dvě pravidelně kruhovitě prohlubně č. 672 a 667 s průměrem 80-90 centimetrů, zapuštěné do 35 a 22 centimetrů. Vyplněné byly téměř černou hlínou. Zajímavé je jejich symetrické umístění ve 30. metru stavby (Pleinerová 1980, 33).

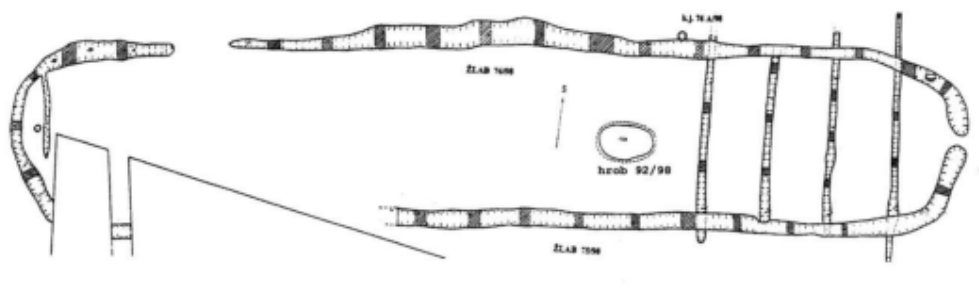
Ivana Pleinerová předpokládá, že typy doložených situací napovídají o možné horní konstrukci. U obou objektů archeoložka představuje obvodové žlábkové základy jako základové rýhy pro kůly tvořící stěny nadzemní konstrukce. Vzhledem k malé šířce staveb pravděpodobně nejde o obytné domy, ale je nutné zmínit, že sama autorka dále poukazuje na podobné půdorysné prvky jako u neolitických chat lengyelského okruhu. Obytné struktury byly doloženy i v blízkém okolí a jejich šíře se průměrně pohybuje kolem 6 metrů. Dále I. Pleinerová píše: “Je proto možné konstatovat, že nešlo o stavby obytné, nýbrž s největší pravděpodobností o objekty kultovního charakteru, spojené s pohřebními obřady, což dokládají také hroby v nich umístěné.” (Pleinerová 1980, 37). Kultovní charakter může dokládat i směřování delších os obou objektů na Blšanský vrch, který tvoří výrazný prvek v rámci okolní krajiny (Pleinerová 1980, 52).

5.1.2 Čachovice

V rámci výzkumu polykulturního sídliště u Čachovic (okr. Chomutov) bylo dle E. Neustupného a Z. Smrže “odkryto obdélníkové ohrazení vymezené příkopem”. Rozměry objektu č. 95 byly max. 24,9 × 15,3 metrů. Orientace stavby byla V-Z a nenacházely se v jejím rámci žádné nálezy kultury nálevkovitých pohárů. Zřetelné ale bylo to, že objekt respektovaly hroby kultury se šňůrovou keramikou a kultury se zvoncovitými poháry (Neustupný - Smrž 1989, 288-289).

5.1.3 Chudeřín 1

V roce 1998 prováděl v písčinně u Chudeřína (okr. Louny) výzkum P. Holodňák, který zde objevil “příkopové, obdélníkové ohrazení” se zaoblenými rohy. Orientace objektu byla V-Z s rozměry 36 × 7 metrů. Na východní straně bylo doloženo přerušení žlabu a v delší ose stavby se nacházel hrob v hloubce 110 centimetrů (obr. 5). Šlo o oválnou jámu s rozměry 2 × 1,3 metru s mužskou kostrou v silně skrčené poloze, orientovanou Z-V s tváří k J. Před tělem archeologové našli dva silicitové hroty šípů, za zády a pánví dvě hrudky šedého jílu a JZ od hlavy raně baalberský džbánek (Holodňák 2006, 86-89).



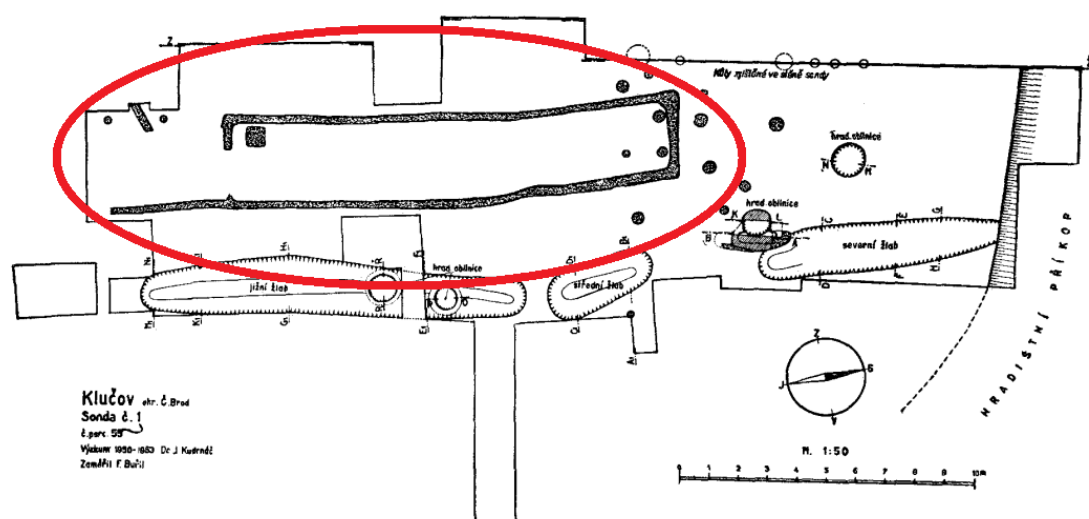
Obr. 5: Nákres objektu z Chudeřína 1. Dle Zápotocký 2013, 427.

5.1.4 Chudeřín 2

Na výše popsané lokalitě v okrese Louny byl v roce 2007 objeven další objekt s obdélníkovým příkopovým ohrazením o rozměrech 66 × 3 metry. Orientace byla stejná jako v předchozím případě (V-Z). Ve výplni žlabu byla nalezena sekera s hrotitým týlem a v rámci ohrazení byl odkryt nevybavený kostrový pohřeb. Na V straně byla doložena kolmá příčka tvořící předsíň o rozměrech 4,5 × 3 metru se širokým vstupem (Holodňák, online).

5.1.5 Klučov

Další výzkum, který je dnes spojován s dlouhou mohylou, proběhl pod vedením Jaroslava Kudrnáče v Klučově u Českého Brodu (obr. 6). V 50. letech, kdy byl výzkum publikován, nebyl v české archeologii pojem “dlouhá mohyla” ještě používán. Ve svém článku zkoumaný objekt J. Kudrnáč interpretuje jako chatu a popisuje: “Při plošném odkryvu byly zjištěny pod ornicí dva rovnoběžné žlábkové vyplněné černošedou zemí, které se jevily při výzkumu jako pruhy; byly široké 20-35 cm a směřovaly od jihu k severu. K jihu se oba pruhy od sebe vzdalovaly a na severu byly ukončeny dalším pruhem příčným, který oba rovnoběžně spojoval. Východní pruh byl o 400 cm delší než západní, za nímž v pokračování jeho směru byly 2 kulové jamky.” (Kudrnáč 1954, 107).

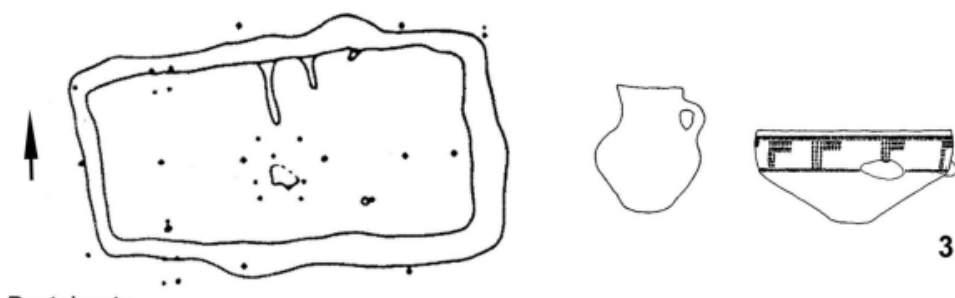


Obr. 6: Náskres situace z Klučova, červeně označena možná dlouhá mohyla.

Dle Kudrnáč 1954, 108.

5.1.6 Postoloprty 2

V rámci předstihového výzkumu v roce 1997 na lokalitě Seník u Postoloprty (okr. Louny) Z. Smrž identifikoval objekt o velikosti 26 × 14 metrů (obr. 7). Vymezený byl obvodovým příkopem o hloubce 50-80 centimetrů. V zásypu tohoto žlabu byla nalezena (možná intruzní) nádoba michelsberské kultury. V rámci delší osy byla doložena jáma, ve které se nacházel pouze baalberský džbáněk kultury nálevkovitých pohárů. Orientace celého objektu byla západo-východní (Zápotocký 2013, 428).

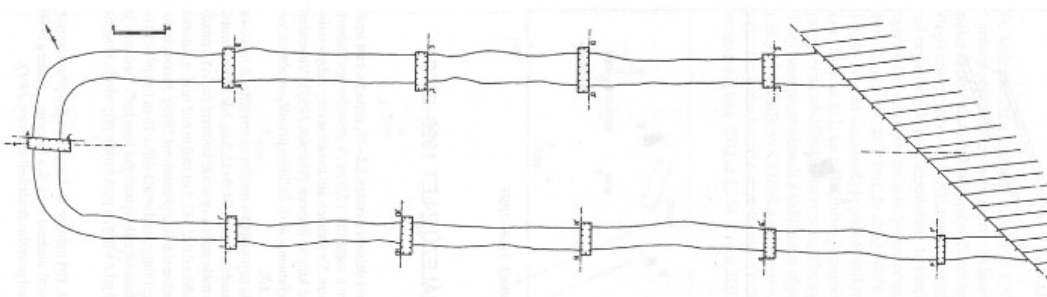


Obr. 7: Zakreslení objektu Postoloprty 2. Dle Zápotocký 2013, 427.

5.1.7 Račiněves

Drahomír Koutecký se ve svém článku z roku 2008 věnuje archeologickým výzkumům na lokalitě Račiněves (okres Litoměřice). Právě zde byla v roce 1998 objevena obdélníková stavba orientovaná na SZ-JV, kterou vymezovaly žlaby a jejíž rozměry dosahovaly $36,4 \times 7$ metrů. Autor uvádí, že v 10 provedených žlabových průkopech nebyly nalezeny doklady lidské činnosti, a taktéž uvádí fakt, že v nich nemůže vyloučit husté umístění kůlů. Vzhledem k absenci jakýchkoli nálezů nebylo možné charakterizovat účel stavby, a proto si autor dovolil prezentovat pouze domněnku o neprofánních účelech stavby (obr. 8). (Koutecký 2008, 397).

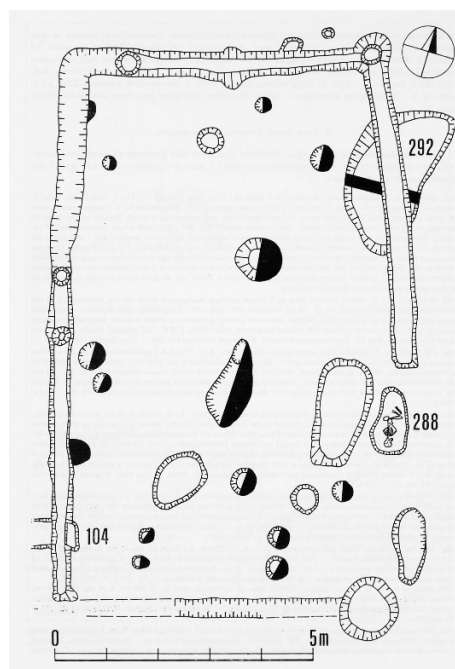
D. Koutecký dále nabízí několik analogií. V první z nich popisuje objekt č. 95 v Čachovicích, v další přirovnává objekt z Račiněves ke stavbě v Plotišti nad Labem a v posledním příkladu uvádí dle jeho slov “dlouhý dům” č. 86 z Března u Loun (Koutecký 2008, 397). Všem zmíněným lokalitám je v této práci věnována pozornost. Pokračování stavby bylo objeveno pomocí geofyzikální prospekce R. Křivánkem. Stavba má přes 120 metrů na délku a obsahuje zatím nezkoumané dvě hrobové jámy.



Obr. 8: Plán objektu u Račiněvsí. Dle Koutecký 2008, 427.

5.1.8 Třebestovice

Článek V. Čtveráka a J. Rulfa z roku 1989 pojednává o výzkumu v pískovně u Třebestovic v okrese Nymburk (vzniklé při stavbě dálnice Praha - Hradec Králové), kde byla nalezena pravděpodobná dlouhá mohyla. Objekt autoři nazývají jako “trapezovitý dům” o rozměrech 11 × 6,40-7,25 metru, který tvoří základový žlab s černošedou výplní. Orientace “domu” byla určena JJV-SSZ. V západní části příkopu byly nalezeny dvě kúlové jamky. Celková situace byla poměrně komplikovaná, protože stavba narušila hrob 104 (viz obr. 9), jámu kultury s lineární keramikou a několik dalších objektů, které nebylo možné blíže interpretovat. Patrně současný byl kostrový hrob 288 umístěný za přerušením východní strany stavby (Čtverák - Rulf 1989, 7).



Obr. 9: Situace v Třebestovicích. Dle Čtverák - Rulf 1989, 8.

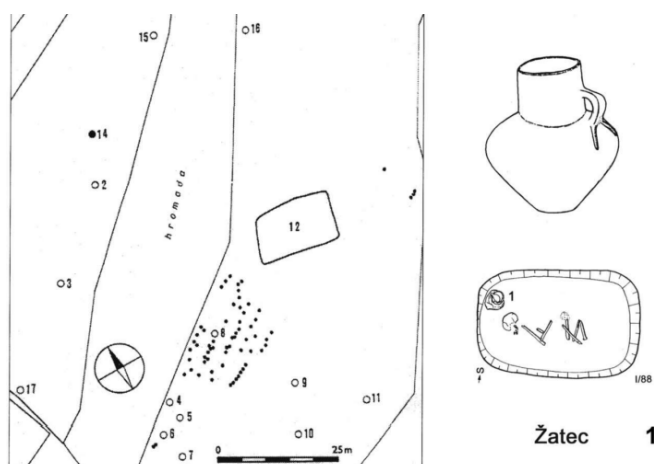
5.1.9 Velké Žernoseky

K posouzení situace ve Velkých Žernosekách (okr. Litoměřice) slouží kusá dokumentace z devatenáctého století od R. von Weinzierla a také informace od V. Mouchy, který přiřadil jedenáct tamních, akeramických hrobů k baalberské fázi kultury nálevkovitých pohárů (Křišťuf - Švejcar 2013, 600). V roce 2004 se pak touto lokalitou zabývali P. Křišťuf a O. Švejcar, kterým se podařilo rozdělit hroby do skupin, ze kterých “dvě, A a B, spojili s existencí jedné (či více?) dlouhých mohyl. Ve skupině A leží pět hrobů v řadě orientované na Z-V a právě tato linie by mohla naznačovat osu dlouhé mohyly, která by měřila 25-30 metrů (Křišťuf - Švejcar 2013, 610).

5.1.10 Žatec

Výzkum před výstavbou žateckého sídliště (okr. Louny) v roce 1988 odhalil obdélníkový půdorys tvořený příkopem vyplněným černou zeminou. Žlab ohraničoval plochu o rozměrech asi 17 × 10 metrů s orientací západ-východ. V rámci objektu nebyly učiněny žádné nálezy, které by přiblížily jeho stáří či funkci (Holodňák 2006, 45).

P. Holodňák ve své publikaci “Labyrintem žateckého pravěku” popisuje další průběh výzkumu vedeného R. Holodňákovou: “Ariadninou nití, která nás dovedla k rozuzlení problému, se ukázaly být dva hroby, odkryté severně odtud. V prvním z nich ležela skrčená kostra pohřbeného na pravém boku hlavou k západu. Za lebkou byl umístěn tzv. baalberský džbán. Ten spolehlivě datoval hrob do kultury nálevkovitých pohárů počínající pozdní doby kamenné. Druhý hrob měl neobvyklou konstrukci s křivými jamkami v rozích. Obsahoval pohřeb nedospělého jedince s keramikou za lebkou a před koleno, patřící téže kultuře.” (Holodňák 2006, 45).



Obr. 10: Nákres z výzkumu ze Žatce. Dle Zápotocký 2013, 429.

5.2 Dlouhé mohyly objevené pomocí letecké prospekce

Dnes známé dlouhé mohyly jsou nejčastěji silně narušené zemědělskou nebo stavební činností. Z těchto důvodů není v terénu mohylový násep vůbec dochovaný, nebo je mohyla silně rozoraná a zachovaná v minimální výšce. V tuto chvíli můžeme předpokládat, že se v Čechách nenachází žádná dlouhá mohyla, která by byla zachována v takovém stavu, který by napomohl s jednoznačnější rekonstrukcí a interpretací. Následující výčet objektů ve většině případů stojí na porostových přízncích identifikovatelných na leteckých snímcích. Uvedené rozměry jsou tak čistě orientační.

5.2.1 Nížebohy

U obce Nížebohy (okr. Litoměřice) byla v roce 2004 leteckým snímkováním nalezena dlouhá mohyla lichoběžníkového tvaru, orientovaná SZZ-JVV, měřící 45 metrů, s kratšími stranami dlouhými 20 metrů (východní) a 15 metrů (západní). Objekt byl roku 2007 podroben i magnetometrickému průzkumu, který tyto rozměry potvrdil a doložil jiný materiál v rámci vnitřního prostoru objektu (Křivánek - Gojda 2010, 92).

5.2.2 Čížkovice

Jediná zmínka o dlouhé mohyle u Čížkovic (okr. Litoměřice) pochází od M. Zápotockého, který informaci získal od Z. Smrže. Nachází se na “nevýrazné ostrožně cca půl kilometru ZJZ od středu obce”, má lichoběžníkovitý tvar orientovaný Z-V a délku circa 35 metrů (Zápotocký 2013, 426). Na Mapy.cz ani v Digitálním archivu AMČR ji nebylo možné dohledat.

5.2.3 Ctiněves

Prostoru obklopujícímu kostel sv. Matouše ve Ctiněvsi (okr. Litoměřice) se věnovalo již od 16. století několik učenců, kteří na toto místo udávali hrob Praotce Čecha (např. Václav Hájek z Libočan). Pro toto téma je ale zásadní moderní letecká prospekce M. Gojdy. Porostové příznaky totiž poukázaly na dlouhou mohylu východně od kostela. Výzkum z let 2009 a 2010 upřesnil, že se jedná o lichoběžníkovitý objekt orientovaný SZ-JV, který měří 14 × 11 metrů (příl. č. 9). V příkopech objektu se neukrývalo mnoho artefaktů, avšak i pouhý nález několika střepů mísy z kultury kulovitých amfor pomohl s alespoň orientačním datováním. Pohřeb byl pravděpodobně zničen mladším objektem (Gojda - Trefný 2011, 75-77).

5.2.4 Dušníky 1

Mohyla byla objevena v roce 2016 M. Gojdou při letecké prospekci. Má délku 86 metrů a trapézovitý půdorys. V roce 2021 byla zkoumána v rámci projektu “Eneolitické dlouhé mohyly v Čechách a rekonstrukce rituální krajiny pod Řípem”. Výsledky zatím nejsou publikovány. Mohyla je obklopena hrotitým příkopem. Byl zachován její plášť do výšky asi 1 metru. V ose mohyly byl objeven pohřeb dítěte náležející kultuře nálevkovitých pohárů (ústní sdělení P. Křišťufa).

5.2.5 Dušníky 3

Dlouhá mohyla Dušníky 3 (okr. Litoměřice) byla v roce 2022 identifikována P. Křišťufem na starší letecké fotografii M. Gojdy z 90. let, viz obr. 11 níže. Z viditelných půdních příznaků je zřejmé, že stavba byla minimálně 30 metrů dlouhá a pravděpodobně ukrývala alespoň jednu hrobovou jámu.



Obr. 11: Porostové příznaky lokality Dušníky 3. Dle Gojda 1994, citováno 10. 3. 2022.

5.2.6 Obora

Jediná informace o dlouhé mohyle u Obory (okr. Louny) je v článku M. Zápotockého. Autor uvádí, že má lichoběžníkový půdorys, orientaci Z-V a rozměry circa 20 × 12 metrů (Zápotocký 2013, 426). Nebylo ji však možné nikde dohledat.

5.2.7 Staňkovice

Informace o dlouhé mohyle u Staňkovic (okr. Louny) pochází z práce M. Zápotockého, kde autor zmiňuje, že se o ní dozvěděl prostřednictvím ústního sdělení od Z. Smrže. Více informací se bohužel nepodařilo dohledat (Zápotocký 2013, 428).

5.2.8 Vražkov 1

Dlouhá mohyla Vražkov 1 (okr. Litoměřice) se nachází na terase nad potokem Čepel, cca 1 kilometr západně od obce. V říjnu 2021 se stala předmětem výzkumu P. Křišťufa (ZČU v Plzni) a J. Turka (Centrum pro teoretická studia UK) ve spolupráci s M. Hejmanem (ČZU). Výzkum je v době psaní této práce stále ve zpracování, ale již víme, že trapézovitý půdorys mohyly (orientovaný SZZ-JVV) měřil 31 metrů na délku, 11 metrů na šířku na východním konci a 7 metrů na západním konci (ústní sdělení P. Křišťufa), (příl. 14).

V delší středové ose byly již z leteckých snímků patrné dvě hrobové jámy. První se nacházela cca 5 metrů od západního příkopu, druhá asi 14 metrů od východního příkopu. První zmíněný pohřeb byl silně destruovaný orbou, tudíž nebylo možné určit

přesný ritus. Kromě poničených kostí byla v jámě nalezena rozbitá keramická nádoba. Druhý pohřeb byl taktéž špatně dochovaný, bylo však možné jasně určit uložení dospělého jedince ve skrčené poloze na pravém boku bez milodarů (příl. 10). Doložena byla i dřevěná vnitřní konstrukce (ústní sdělení P. Křišťufa).

5.2.9 Vražkov 2

Dlouhá mohyla se nachází u SZ okraje obce Vražkov (okr. Litoměřice), její půdorys je obdélníkový s mírným vychýlením delších stran. Rohy se jeví jako mírně zaoblené. Půdní příznaky nevykazují přítomnost hrobu (příl. 15). Orientace objektu je SZZ-JVV. Milan Zápotocký udává rozměry objektu na 25 × 10 metrů (Zápotocký 2013, 425).

5.3 Dlouhé mohyly bez dalších informací

Některé z dlouhých mohyl nejsou zmíněny v žádné literatuře a zůstávají tak prozatím známé jen z letecké prospekce. Jedná se o lokality:

- Havraň
- Chlumín
- Nové Benátky
- Levonice
- Lišany
- Milčice
- Nová Ves - všechny tři lokality
- Dušníky 2
- Postoloprty 1
- Soběsuky
- Škrle
- Mradice (Skupice)
- Údlice
- Všechlapy - všechny tři lokality
- Březno 3

6 Zjištěné parametry dlouhých mohyl

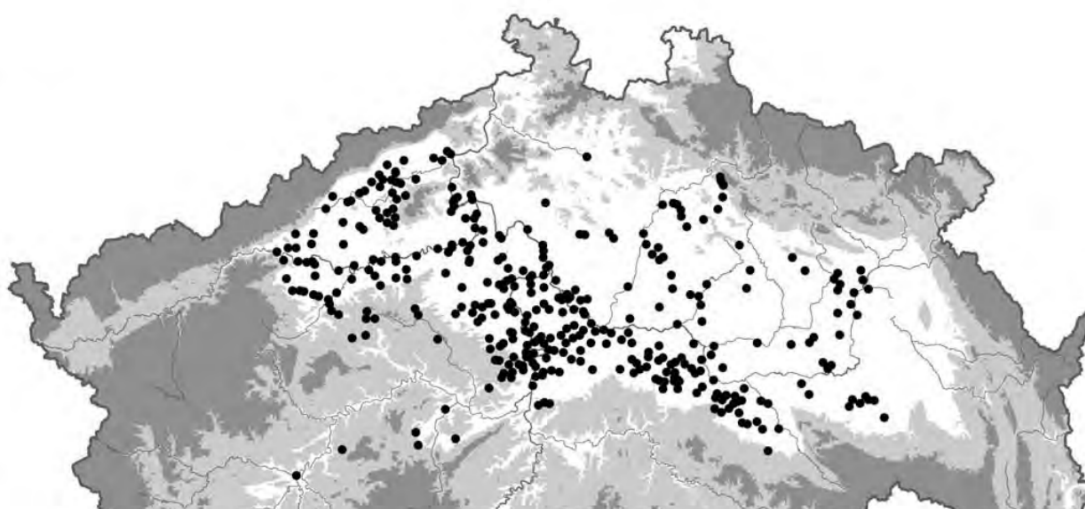
Tato část práce vychází ze shromážděných dat společně s řešiteli projektu Eneolitické dlouhé mohyly v Čechách a rekonstrukce rituální krajiny pod Řípem, během přípravy studie “Finding evidence of Neolithic Long Barrows through remote sensing and new type of these monuments in Bohemia, Czech Republic” (Křišťuf et al. v přípravě). Zjištěná data o dlouhých mohylách jsou pro přehlednost přiložena také v tabulce (příl. 11).

6.1 Výskyt a geomorfologie

Po vytvoření seznamu dlouhých mohyl v Čechách (zmiňovaných výše) vyplynulo, že se nacházejí v pásu od Chomutova přes Postoloprty, Roudnici nad Labem a Mělnicko. Další dlouhé mohyly se podařilo doložit na Českobrodsku, Nymbursku a u Benátek nad Jizerou. Po porovnání mapy s rozšířením kultury nálevkovitých pohárů s mapou dohledatelných dlouhých mohyl (s možnou přesnou lokalizací) je zřetelné, že jde o stejný územní rozsah - viz na mapách níže.



Obr. 12: Mapa výskytu dlouhých mohyl. Podklad: Mapy.cz, citováno 24. 3. 2022.

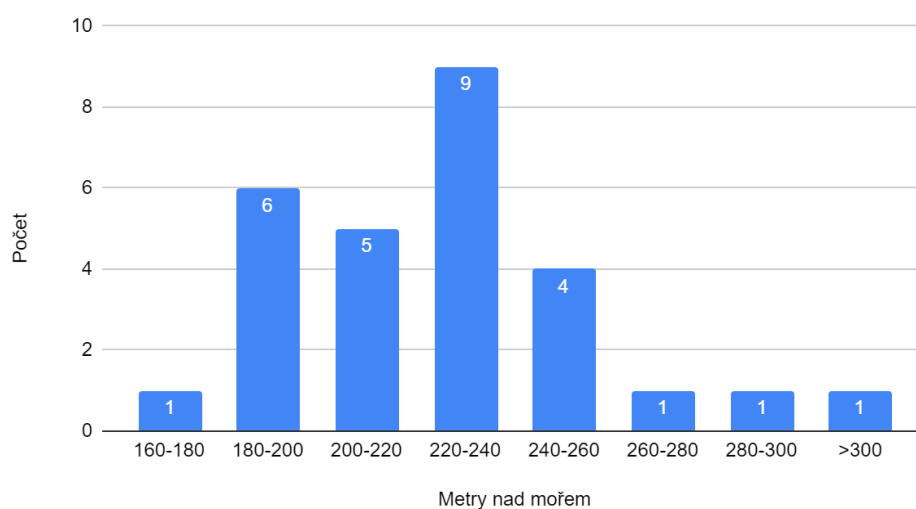


Obr. 13: Mapa kultury nálevkovitých pohárů v Čechách. Dle Zápotocký 2008, 64.

Podobnost najdeme i v nadmořské výšce, která u většiny nalezišť kultury nálevkovitých pohárů nejčastěji dosahuje do maximálně 350 metrů nad mořem (Zápotocký 2008, 64). Průměrně se dlouhé mohyly nacházejí ve 223 metrech nad mořem, s minimem ve 166 metrech a maximem ve 307 metrech nad mořem (obr. 14).

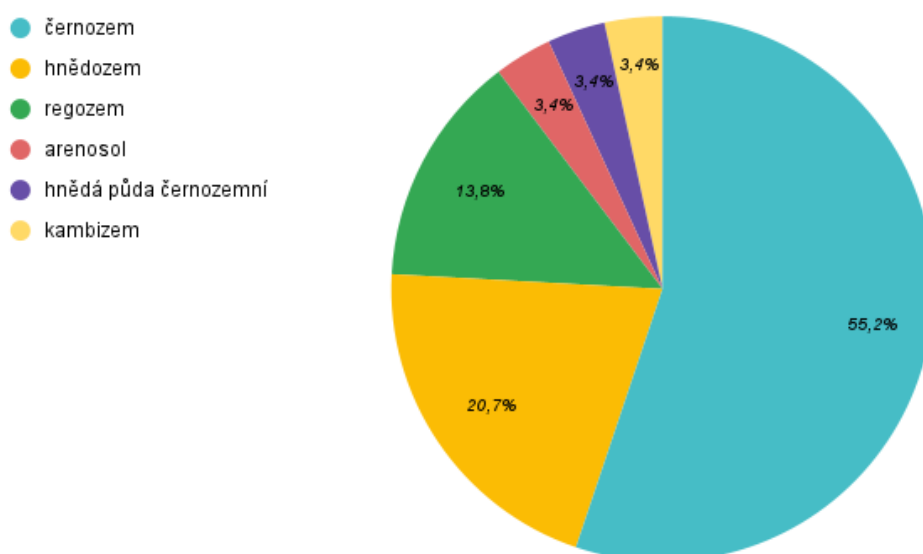
Při porovnání výskytu dlouhých mohyl s půdní mapou České geologické služby vyplynulo, že u dnes dohledatelných objektů (u některých starších výzkumů není k dispozici přesná lokalizace) jasně převažuje umístění v oblastech černozemě (obr. 15).

Nadmořská výška lokalit v m n. m.



Obr. 14: Nadmořská výška lokalit s dlouhými mohylami

Podíl půdních typů

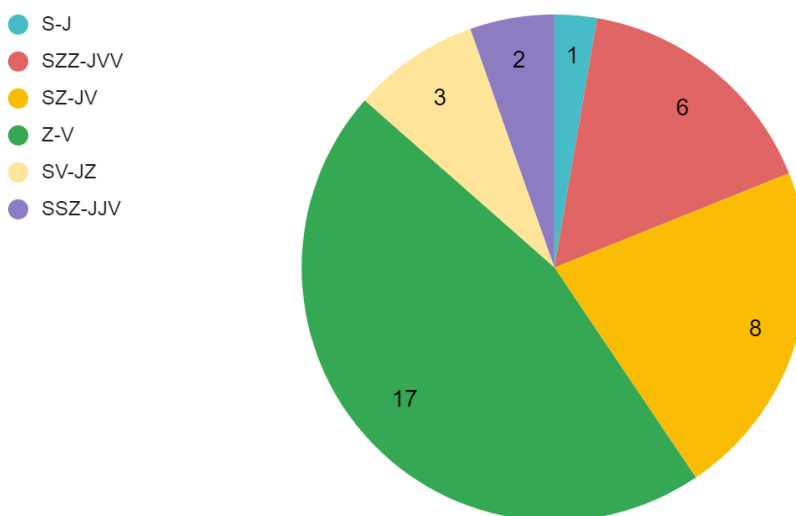


Obr. 15: Zastoupení půdních typů dle České geologické služby.

6.2 Orientace

Důležitým aspektem všech pravěkých objektů je jejich orientace, která může být jediným ukazatelem, který pomáhá určit účel dané stavby. Z celého soupisu ji bylo možné určit u 37 dlouhých mohyl (z leteckých snímků a výsledků výzkumů). Na českém území jsou tyto struktury nejčastěji orientované směrem Z-V s případnými odchylkami k S či J - viz graf níže.

Orientace dlouhých mohyl



Obr. 16: Konkrétní orientace dlouhých mohyl.

6.3 Typy dlouhých mohyl

Dle leteckých snímků z Digitálního archivu AM ČR a portálu Mapy.cz je možné vyčlenit několik typů dlouhých mohyl. Většina objektů je viditelně porušená orbou a ne všude jsou půdní příznaky jasné, proto je třeba brát následující výčet s rezervou. V seznamu jsou taktéž mohyly, o kterých máme jen ústní sdělení. U dlouhých mohyl Staňkovice, Nelahozeves, Plotiště nad Labem a Soběsuky a se nezdařilo dohledat dostatečné informace.

P. Krišťuf v připravovaném článku nabídne vlastní rozdělení typů dlouhých mohyl, které bude záviset jak na půdorysu objektu, tak na prezenci pohřební jámy (Krišťuf et al. v přípravě). Další proměnnou v rámci rozlišení by mohl být typ konstrukce, tedy to, zdali bylo ohrazení tvořené příkopem, či palisádou. Obě rozdělení pracují s aktuálně dostupnými daty, která jsou v mnoha případech poměrně nedostatečná

či diskutabilní. Na místě je tedy předpoklad, že se diference dlouhých mohyl bude do budoucna proměňovat v závislosti na nově získaných informacích z dalších výzkumů.

Z dostupných dat můžeme rozpoznat následující typy dlouhých mohyl:

- Dlouhé, úzké:
 - Březno u Loun 86, Březno u Loun 62, Dušníky 3, Všechlapy 1, Všechlapy 2 (příl. 12), Chudeřín 2, Klučov.
- Obdélníkové, široké:
 - Račiněves, Březno u Loun 3, Škrle, Nová Ves II (příl. 13), Dušníky 2, Všechlapy 3, Čachovice, Postoloprty 2, Žatec, Třebestovice, Chudeřín 1.
- Lichoběžníkové:
 - Nížebohy, Vražkov 1 (příl. 14), Ctiněves, Postoloprty 1, Lišany, Nová Ves 1, Údlice, Nová Ves 2, Mradice/Skupice, Milčice, Chlumín 2, Dušníky 1, Havraň, Levonice, Čížkovice, Obora.
- Lichoběžníkové s vychýlenými delšími stranami:
 - Vražkov 2 (příl. 15), Nové Benátky.

7 Dlouhé mohyly v Evropě

Sedmá kapitola nabízí analogie k českým dlouhým mohylám. Ze zahraniční (níže zmiňované) literatury je jasné, že se podobných staveb na evropském území nachází tisíce. Nabízené příklady představují jedny z nejprobádanějších a nejznámějších lokalit v dané zemi a slouží jako ukázka jiného pojetí megalitických či předmegalitických staveb. Nejedná se tedy o jakkoli reprezentativní vzorek těchto objektů. S ohledem na zaměření a rozsah této práce zde není pro detailnější a komplexnější popis prostor. Jakékoli porovnávání by nyní bylo bezpředmětné, protože v Čechách zatím není k dispozici dostatek dat o dlouhých mohylách.

7.1 Velká Británie

Během čtvrtého až třetího tisíciletí vznikaly na území Velké Británie výrazné megalitické stavby, které se strukturou lišily dle dostupných materiálů v dané oblasti. Kamenné konstrukce patří mezi ty nejznámější, avšak ne všude byl tohoto materiálu dostatek. Proto se v určitých oblastech setkáváme se stavbami hliněno-dřevěné konstrukce (Darvill 2016, 3).

T. Darvill popisuje dlouhou mohylu s atypickým vnitřním řešením, které nazývá jako “pohřební domy stanovitě konstrukce”. Pro toto řešení byl podélně rozpůlen kmen, nejčastěji dubový, ze kterého vznikly dva hlavní nosné sloupy. Mezi nimi posléze pomocí menších kusů dřeva a proutí vznikla komora. Zajímavou paralelou je pak oválná mohyla z Wayland’s Smithy (Oxfordshire), která byla zkonstruována nad rozkládajícím se dřevěným “pohřebním domem” (Darvill 2016, 4).

Kolem roku 3800 př. Kr. se na území Velké Británie začínají budovat nové pohřební objekty. Jde o rozsáhlé, obdélníkové nebo trapézovité mohyly ukrývající jednu či více pohřebních komor. Jeden z konců mohyly je v některých případech upravený do podoby určité “předsíně” (někdy nazývaná i jako “náměstí”), která mohla být místem pro vykonávání rituálů (Darvill 2016, 5).

Orientace britských dlouhých mohyl je nejčastěji východ-západ, ale pokud stojí na místě, kde se už nějaký objekt nacházel, tak je směr daný právě touto starší strukturou. Důležitým aspektem je i místní topografie - monumenty se často nacházejí u vrcholků strmých svahů s širokým výhledem. Zajímavostí je, že se tento druh mohyl nacházel vždy v blízkosti významných vodních pramenů (Darvill 2016, 5).

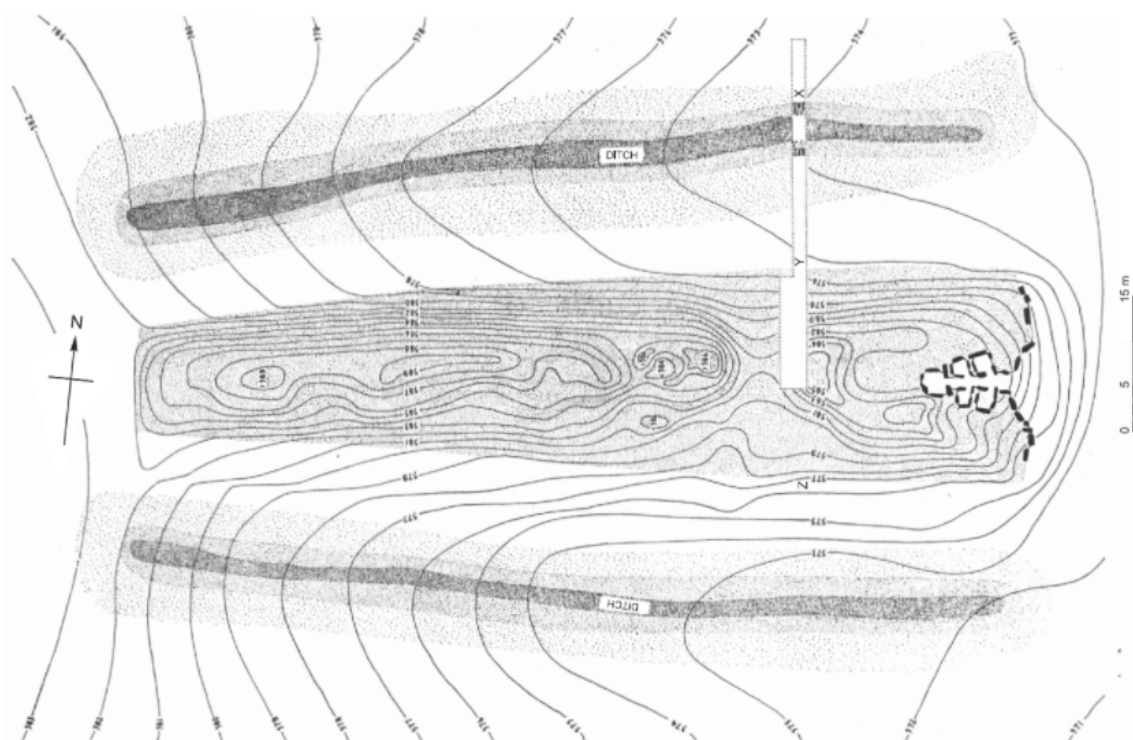
Mezi největší britské dlouhé mohyly měřící i přes 100 metrů patří West Kennet nebo Na Tri Shean. Avšak ať už mají tyto objekty 100 metrů, nebo jen 20 metrů, všeobecně reprezentují nevídané množství vydané energie při jejich konstrukci. Určitou zvláštností pak představuje fakt, že samotné pohřební komory zřídka představují více než 5 % celkové rozlohy dlouhé mohyly (Darvill 2016, 5).

Na Britských ostrovech se nacházejí tisíckovky dlouhých mohyl (příl. 16). Největší koncentrace je přirozeně na místech, kde nedošlo k narušení pozdějšími aktivitami. Díky takovému množství je z celkového počtu možné vymezit různé typy těchto objektů. Dlouhé mohyly však nedokládají jen pohřební praktiky, ale mimo jiné také expanzi zemědělských populací v období mezi 3800-3500 př. Kr (Darvill 2016, 5).

7.1.1 The West Kennet Long Barrow

Dlouhá mohyla ve West Kennet je jednou z nejprozkoumanějších prehistorických památek v Británii. První zmínky o ní pocházejí již ze sedmnáctého století od Johna Aubreyho. V devatenáctém století došlo k prvním exkavacím malého rozsahu (John Thurnam) a v padesátých letech dvacátého století se Stuart Piggott a Richard Atkinson podíleli na rozsáhlém terénním výzkumu. Výzkum vedený S. Piggottem odkryl část objektu a rekonstruoval vstup do komor (Bayliss et al. 2007, 86).

Dlouhá mohyla je kladena do období kolem 3600 př. Kr. (Bayliss et al. 2007, 86), má trapézovitý půdorys, měří 104 metrů na délku, v nejširším bodě má 25 metrů a v roce 2016 dosahoval násep výšky 3,2 metru. Paralelně s delšími stranami mohyly sledují dva příkopy. Ve východním, širším konci náspu se nachází pět malých komor sestavených z kamenných bloků, které jsou přístupné ze společné, 12 metrů dlouhé chodby. Jednotlivé komory mají napříč 2 až 4 metry a maximální výšku 2,5 metru (Kennedy 2016, 4).



Obr. 17: Plán West Kennet. Dle Bayliss 2007.

Zde je třeba se odvolat na úvod této práce, kde byly britské dlouhé mohyly uvedeny v uvozovkách. Pro stavbu kamenných komor byl totiž využit lokální sarsenový kámen, tj. druh pískovce, který byl použit například i ve Stonehenge (Worsley 2021, 120). Několikatunové balvany byly využity pro základní strukturu a čelo stavby, menší se použily jako vnější základ pro mohyly. Ty nejmenší kusy se spolu s oolitickým vápencem použili jako podpora ve výplních mezi většími kameny. Majoritní část mohylového náspu pak tvořila křídová suť získávaná z paralelních příkopů (Kennedy 2016, 4). Již je tedy zřetelné, že se české (a níže popsané polské) dlouhé mohyly od popsaných britských funerálních objektů liší, a to nejen co se konstrukce týče, ale i účelu.

Díky nálezům kosterního materiálu z minimálně 30 jedinců ukládaných do zmíněných komor po několik generací je zřejmé, že objekt plnil pohřební a ceremoniální funkci. Analýzy prokázaly, že se do dlouhé mohyly ukládaly kosti již bez měkkých tkání a v jejich rozložení nehrálo roli pohlaví ani věk (dětské ostatky nebyly nalezeny). Z pohřební výbavy se nejčastěji nacházely keramické nádoby, korálky a kamenné nástroje (kupříkladu dýka datovaná do 3000-2600 př. Kr.). Před vstupem do mohyly se odehrávaly rituály, které dokládají i dřevěné konstrukce, do kterých se vkládaly obětiny. Vstup byl později uzavřen kamennými bloky (Kennedy 2016, 5).

Ohledně doby využití se vedou diskuze, neboť S. Piggott uváděl, že se West Kennet využívala po stovky let. Dnes se ale odborníci přiklání spíše k výrazně kratšímu využití, které s největší pravděpodobností mohlo trvat 1-55 let (Bayliss et al. 2007, 96-97).

7.1.2 Fussell's Lodge

Dlouhé mohyly Fussell's Lodge si všimli O. G. S. Crawford s Alexandrem Keillerem, když 14. července 1924 přelétali nad Salisbury v rámci projektu Wessex from the Air. Výzkum však začal až na jaře 1957 v první, třítydenní fázi, kterou následovala druhá, osmitýdenní fáze v létě (Ashbee 1966, 1-2).

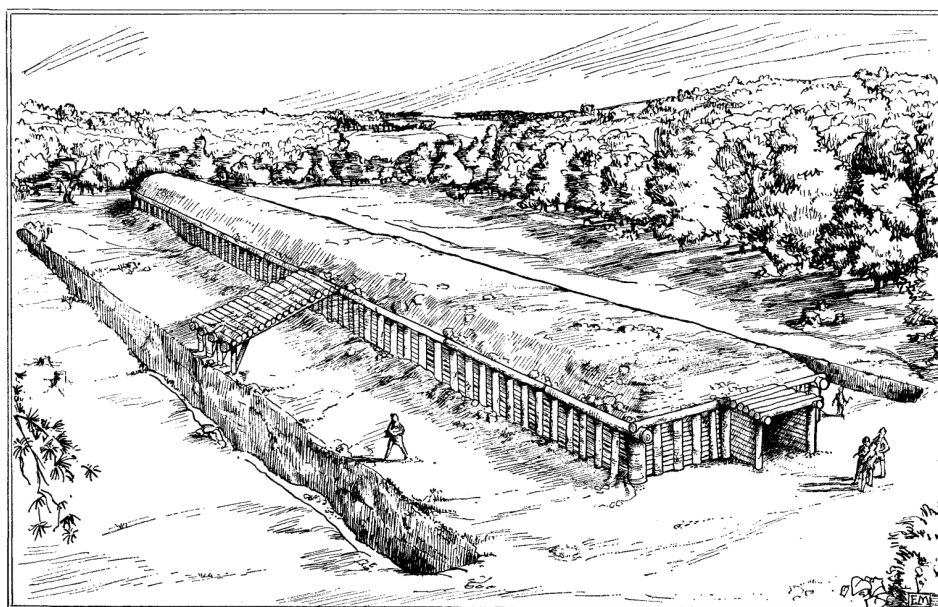
Násep mohyly byl velice dobře zřetelný díky využitému materiálu i přesto, že byla celá lokalita již mnoho let ničena orbou - nahromaděná světlá křída jasně kontrastovala s okolní tmavou hlínou (příl. 17), (Ashbee 1966, 30). Klínovitě tvarovaná mohyla pod sebou ukrývala žlab lemující celý půdorys stavby, který v sobě pravděpodobně měl usazené dřevěné kůly. Vytvářel tak palisádou uzavřený trapézovitý prostor s dlouhými stranami o 41 metrech a bočními o 6 metrech na západě a 12 metrech na východě. Celý objekt pak obklopovaly dva příkopy paralelní s delšími stěnami vnitřního vymezení mohyly (příl. 18), (Ashbee 1966, 6).

Zmíněná palisáda byla tvořena dubovým dřevem, které je zpočátku výhodné díky jeho pevnosti a vysoké nosnosti, avšak při vystavení vlhkosti poměrně rychle hnije. Poté, co se dřevěná struktura rozpadla, navršená mohyla již neměla oporu a rozsypala se do všech stran. Některé části příkopu byly nepravidelné a porušené právě z toho důvodu, že se některé kmeny pod tíhou násepového materiálu vyvrátily (Ashbee 1966, 30). Ze zbytků dřeva se Ashbeemu podařilo dostat radiokarbonové datum 3230 ± 150 př. Kr., které ač nereprezentuje stáří celého objektu, pro alespoň orientační zařazení postačí (Ashbee 1966, 28).

Pod východním koncem mohyly byly doloženy tři jámy obsahující kosti. Některé kosti byly roztroušené i v blízkém okolí těchto objektů. Konkrétně v nich byly nahromaděny rozčleněné lebky a kosti 53-57 jedinců, které doplňovala volská lebka a keramické nádoby. Přes kosti byla navržena menší mohyla z pazourkové suti, která překrývala všechny jámy s pohřby. Na nejvýše položených kusech pazourku byla nalezena volská noha a keramické střepy (Ashbee 1966, 2-4). Ohledně interpretace jam se vedou již desítky let diskuze, které zkoumají jak souvislost mezi těmito objekty nebo stav, v jakém byly kosti na lokalitu doneseny, tak jejich dataci. Vzhledem ke stáří a nejasnostem v Ashbeeho výzkumu se bohužel nedaří najít jasnou odpověď na tyto a další otázky (Wysocki et al. 2007, 69).

Před severozápadní stěnou dlouhé mohyly byly nalezeny kúlové jamky, které by mohly označovat vchodový prostor či jakousi předsíň. V jejich zásypu byl nalezen odpad z výroby pazourkových nástrojů, kosti, parohy a střepy (Ashbee 1966, 4).

S jistotou tedy víme, že Fussell's Lodge tvořila do trapézovitého tvaru vystavěná palisáda, jejíž vnitřní prostor byl vyplněn hlínou a křídovou horninou ze dvou přilehlých příkopů. V krajině tak tento objekt tvořil nepřehlédnutelnou strukturu. Přibližný vzhled Fussell's Lodge rekonstruoval P. Ashbee ve svém článku - viz obr. 18.



Obr. 18: Údajný vzhled Fussell's Lodge po výstavbě. Dle Ashbee 1966.

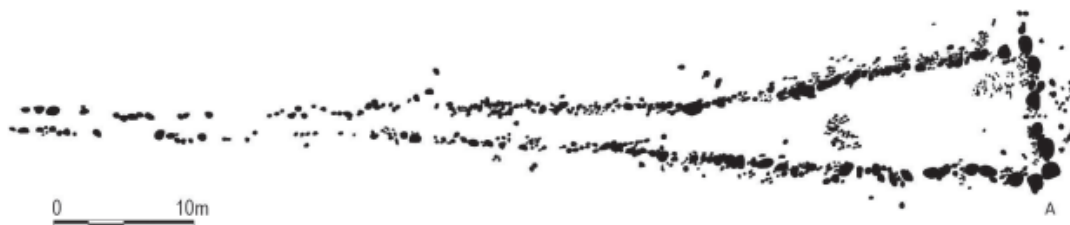
7.2 Polsko

Kulturně bližší je nám území dnešního Polska, kde je výzkum dlouhých mohyl značně pokročilejší než v české archeologické obci. Tento fakt je daný tím, že jsou v terénu dodnes zachovány desítky těchto objektů, a to především v oblasti Kujavska a v říčních údolích u pobřeží Baltského moře (Pospieszny 2006, 150).

V Kujavsku byly nejstarší bezkomorové mohyly vystavěny nad pozůstatky sídliště kultury nálevkovitých pohárů s datací do období kolem 4500 př. Kr. V další fázi převládla forma mohyl s monumentální kamennou konstrukcí, avšak v době 3700-3200 př. Kr. bylo od používání balvanů úplně upuštěno. Stavby se v tomto období zmenšily a při stavbě byly využívány kamenné, nebo dřevěno-kamenné konstrukce, či konstrukce z dřevěných trámů (Pospieszny 2006, 150). Dnešní interpretace těchto staveb je problematičtější, jelikož jde o struktury, které poměrně rychle podléhají zkáze a dají se tak snadno zaměnit za pozůstatky domů. Polskou a českou tradici dlouhých mohyl nicméně spojuje fakt, že pohřbení lidé u sebe často neměli takřka žádnou výbavu (Pospieszny 2006, 150).

Objevy z jihu Polska indikují, že “hřbitovy” dlouhých mohyl utvářely rozsáhlé a složité ceremoniální komplexy, které byly ohrazeny příkopy a valy. V Kujavsku zatím došlo jen k fragmentárním vykopávkám, kde podobné uspořádání nebylo doloženo (Pospieszny 2006, 150).

Vzhledem k počtu dosud nalezených dlouhých mohyl byli polští archeologové schopni vyčlenit několik typů. Zatím nevysvětlené jsou mohyly s výrazně prodlouženým náspem táhnoucím se několik metrů za zadní stranou stavby, který odborníci pracovně označují jako “ocas” (Pospieszny 2006, 152).



Obr. 19: Plán dlouhé mohyly kultury nálevkovitých pohárů z polské lokality Wietrzychowice. Dle Pospieszny 2006.

Zajímavá je spojitost polských dlouhých mohyl s dlouhými domy, která byla popsána (v rámci Čech) v jedné z předešlých kapitol. Také u našich sousedů předpokládají určitou návaznost těchto staveb, a to ze stejných důvodů - dlouhé mohyly v některých případech přesně kopírují předchozí strukturu neolitických obydlí. Tento druh mohyl postrádá výše zmíněný “ocas” (Pospieszny 2006, 152). Monumentální pohřebiště také v určité míře napovídají o prostoru intenzivních kulturních kontaktů mezi polským a českým územím (Midgley 2005, 80).

7.2.1 Gaj, Włocławek

Megalitické dlouhé mohyly nacházející se na lokalitě Gaj (jižní Kujavsko) jsou známy již od roku 1936, kdy je ve své práci zmiňuje K. Jazdzewski. Autor zmiňuje dvě mohyly - jednu silně rozoranou a zploštělou a druhou, poměrně dobře zachovanou do výšky dvou metrů (Jazdzewski 1936b, 115). Na prvním výzkumu, který proběhl v roce 1950, pracovali Maria Chmielewska s manželem Waldemarem Chmielewskim a Stanislavem Madajskim. Věnovali se dlouhé mohyle č. 1, která dle odhadu mohla měřit 120-150 metrů. V ose stavby byly nalezeny dva lidské pohřby. Kamenná konstrukce objektu byla doplněna dřevem, ze kterého byla vystavěna zvláštní konstrukce v čele stavby, jež pravděpodobně tvořila sakrální prostory. Tato “sloupkovito-prkenná” část objektu měla trapezoidní půdorys s délkou 5 metrů a šířkou 3-4,4 metru (Papiernik - Wicha - Płaza 2018, 444).

Druhý objekt se stal předmětem výzkumu v rámci projektu polského Ministerstva kultury a kulturního dědictví nazvaného “Archaeological Sources in the region of Wietrzychowice Culture Park”. Prvním krokem bylo pořízení leteckých fotografií lokality a v dalším roce využití geomagnetických metod a elektrické odporové tomografie, díky čemuž byl P. Wroniecki schopen přesné lokalizace pozůstatků dlouhé mohyly č. 2. V roce 2014 započal dvouletý terénní odkryv, který vedl K. Jazdzewski. Výzkum zahrnoval prostor dlouhé mohyly a jejího nejbližšího okolí (Papiernik - Wicha - Płaza 2018, 447).

Jak již bylo avizováno, ze samotné mohyly se dochovaly pouze menší kameny, které nebyly ve dvacátých letech devatenáctého století využity na stavbu nedaleké lesovny. Ze získaných poznatků bylo možné rekonstruovat primární velikost megalitu, který měl mít 56 metrů na délku a 13 metrů v nejširší, čelní části. Půdorys byl nejspíše trojúhelníkový s orientací východ-západ. V rámci objektu bylo nalezeno mnoho artefaktů, které byly koncentrovány převážně v přední části. Keramické střepy bylo i

přes jejich fragmentaci možno zařadit do kultury nálevkovitých pohárů (Papiernik - Wicha - Płaza 2018, 447-450).

V rámci stavby byl 9 metrů od čelní stěny nalezen hrob, který byl možná překrytý kamennou dlažbou, která mohla být v minulosti narušena amatérskými archeology. Pohřební jáma byla orientovaná ve směru sever-jih, tedy kolmo na hlavní osu mohyly. Ve hloubce 160 centimetrů byly odkryty fragmenty ostatků dospělého jedince, který byl nejspíše uložen v natažené poloze s hlavou k severu. Lebeční kosti byly využity pro radiokarbonovou metodu, jejíž výsledek pohřeb zařadil do období 3620-3380 BC. V hrobě se dále nacházela jen měděná dýka (Papiernik - Wicha - Płaza 2018, 450).

Po dalších 6 metrech byl nalezen další pohřeb obložený kameny a překrytý stejným způsobem jako předchozí hrob. Velice podobná byla i orientace, která byla jemně vychýlena k jihu. V pohřební jámě byla zachovaná dětská kostra, která u sebe neměla žádné milodary. Radiokarbonové datování dětské kostry mělo stejný výsledek, jako datování dospělé kostry (Papiernik - Wicha - Płaza 2018, 450).

V přední část megalitu byly nalezeny pozůstatky 6-7 spálených kúlů, které byly narušeny příkopem z dvacátého století. Doložené kůly uzavíraly trapézovitý půdorys dlouhý 4 metry a široký 3,5-5,5 metru. Prostor měl hliněnou podlahu, nad kterou byla doložena spálená vrstva. V ostatních vrstvách byly nalezeny střepy bohatě zdobeného džbánu a také známky dokládající výměny kúlů. Možnou rekonstrukci této "předsíně" podporují i radiokarbonová data, která jsou mladší než lidské pohřby. Autoři proto uvažují o dlouhodobějším využívání a funkci tohoto sakrálního objektu, které mohlo trvat až do posledních století čtvrtého milénia (Papiernik - Wicha - Płaza 2018, 453).

Během výzkumu bylo nalezeno 11300 kusů keramiky, 1265 pazourkových artefaktů, 1448 fragmentů mazanice, několik stovek zvířecích kostí a mušlí a několik kousků želvího karapaxu (hřbetní část krunýře). Keramické i pazourkové nálezy byly zařazeny do období kultury nálevkovitých pohárů. Zajímavostí jsou tři prozkoumané objekty před dlouhou mohylou, které autoři připodobnili k pecím. Uvnitř se nacházela mazanice, nekvalitně vypálená hlína a keramika a několik spálených kostí (Papiernik - Wicha - Płaza 2018, 453).

7.3 Severozápadní Německo a Nizozemsko

Komorové hroby a jiné megalitické struktury jsou v neolitické krajině Nizozemska a severozápadního Německa poměrně běžné. Náleží do kultury nálevkovitých pohárů zprvu linoucí se od dolního Labe až po střední Vislu, eventuálně se rozšiřující přes Německo až do Dánska. Lidé této kultury pochovávali své zemřelé různými způsoby, z nichž nás zajímá ukládání do megalitických hrobek (Garcia - Ferrer 2007, 202).

Na zmíněném území můžeme sledovat určitou evoluci v morfologii těchto objektů - prvními jsou dlouhé mohyly, jejichž struktury tvořily ohromné balvany a/nebo dřevěné konstrukce, které byly ohraničeny mělkým příkopem, jež definoval rituální prostor. Vývoj pokračoval přes různé druhy dolmenů, ze kterých se vyvinuly takzvané GrossDolmen a GrossSteingraber (Garcia - Ferrer 2007, 202).

S posledním zmíněným typem souvisí Langebetten, které nás v kontextu této práce zajímají nejvíce. Jde o rozsáhlý hliněný násep, tedy mohylu, která obsahovala a byla obklopena velkými vzpřímenými kameny. Uvnitř objektu byla jedna či více megalitických komor, kterým v některých případech předcházejí krátké vstupy. Příkladem takového objektu je Visbekker Brautigam, jejíž násep je více než 100 metrů dlouhý a po celé délce ho obklopují za sebou seřazené a vzpřímené kameny. V regionu západní kultury nálevkovitých pohárů jich bylo v roce 2007 udáváno celkem 11. V návaznosti na zmiňované polské dlouhé mohyly je třeba dodat, že u žádných z Langebetten nebyl doložený "ocas", tedy prodloužený, zužující se násep za jednou z kratších stran (Garcia - Ferrer 2007, 204).

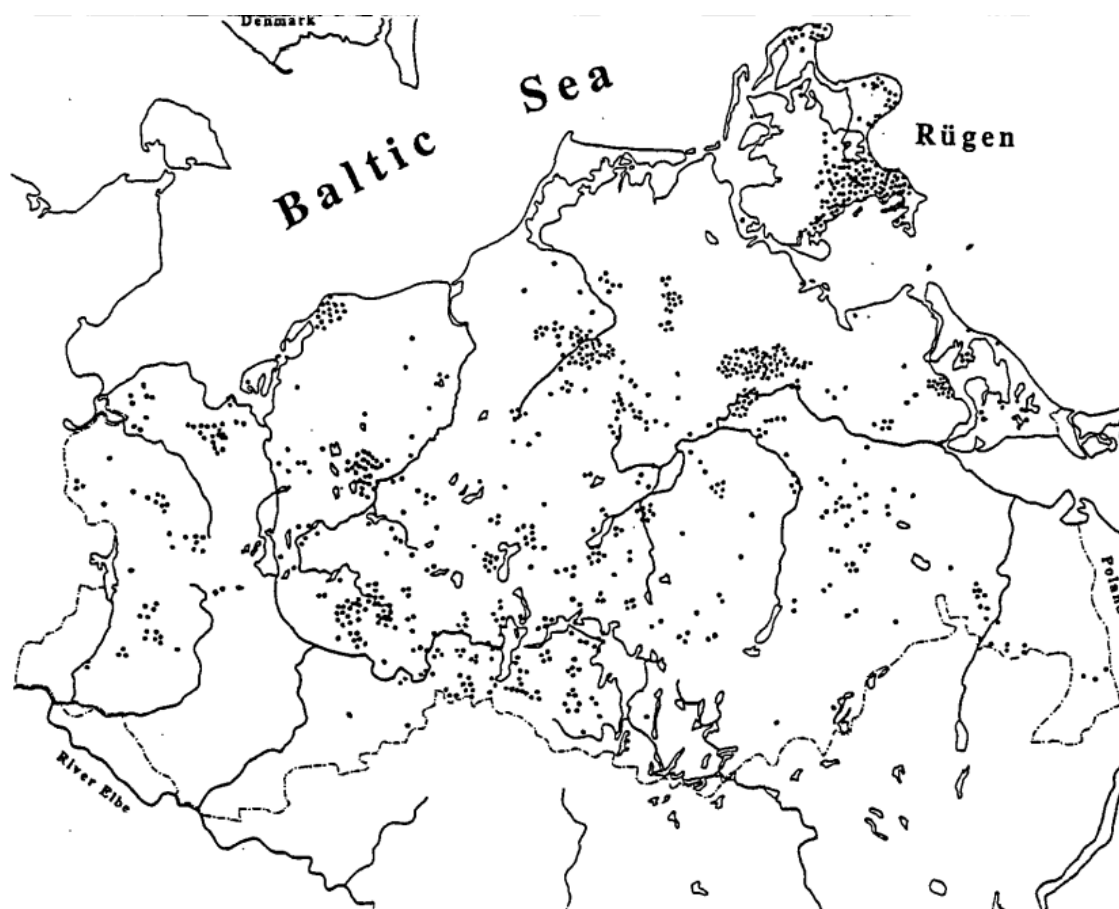
7.3.1 Megality v Mecklenburg-Vorpommern a jejich život

V německé oblasti Mecklenburg-Vorpommern je známo kolem 1200 megalitických památek, které jsou v některých případech uspořádány do clusterů, jak vidno na mapě níže (obr. 20). Je známo již několik typů, jejichž společným znakem je fakt, že všechny vzešly z období (pro Německo neolitické) kultury nálevkovitých pohárů (4000-2800 př. Kr.), (Holtorf 1998, 25).

C. J. Holtorf ve své práci uvádí, že následná a zčásti současná kultura kulovitých amfor používala tento typ pohřebních objektů další řadu let s tím, že původní ostatky lidé vyndávali, aby udělali prostor pro své zemřelé. Tyto praktiky se údajně děly tak často, že se v megalitických hrobkách dochovalo naprosté minimum neporušených

pohřbů kultury nálevkovitých pohárů. Využívání pohřebních objektů tohoto typu pokračovalo i v dalších obdobích, kdy byly komory megalitických hrodek již zcela zaplněny hlínou. Nejmladší hroby se tak nachází ve vrchních částech mohyl a zpravidla nebývají mladší než mladobronzové (Holtorf 1998, 25-26).

Jaký byl tedy život tohoto typu dlouhých mohyl po zániku jejich původního účelu? Většina megalitů byla původně pravděpodobně překryta hliněnou mohylou, která se však působením erozních procesů rozpadla. V krajině tak zůstaly stát mohutné kamenné stavby, které možná již poodkrývaly svůj obsah. Vzhledem k “trvanlivosti” materiálu takovýchto konstrukcí můžeme říct, že je další generace jistě spatřily. Tento fakt přivedl C. J. Holtorfa k zajímavé myšlence o tom, že si archeologové často stěžují na tisícovky památek, které za poslední dvě stovky let zmizely, avšak nikdy se neptají na to, proč tolik pravěkých památek vydrželo stát přes pět tisíc let. Bylo to způsobeno nevyužíváním těžké techniky, nebo závazkem a respektem tehdejšího lidu k jejich předkům či budoucím generacím? Nebo dokonce jakýmsi “vztahem” k samotným kamenům (Holtorf 1998, 27)?



Obr. 20: Megalithy v Mecklenburg-Vorpommern. Dle Holtorf 1998.

8 Závěr

Během časného a staršího eneolitu se (nejen) v Čechách objevuje nový typ staveb, který dokládá změnu v pojetí pohřebního ritu, potažmo ve vztahu lidí ke smrti určitých osob. Nejedná se však o plošnou obměnu v pohřbívání, ale o výjimečné budování velice rozsáhlých staveb pro několik jedinců. Dlouhé objekty vymezené palisádou či příkopem, s navršenou mohylou a výjimečně doloženou předsíní jsou radikální změnou, která představovala obrovské množství vydané síly a času. Samotná výstavba tudíž byla nákladnou událostí, která snad nahradila i bohatou pohřební výbavu zemřelých.

Eneolitické dlouhé mohyly byly v Čechách poprvé identifikovány během archeologického výzkumu v Březně u Loun, kde byly objeveny dvě rozsáhlé stavby s několika hroby. Ivana Pleinerová je jako první archeoložka v Čechách přirovnala k zahraničním stavbám tohoto typu a interpretovala jako bezkomorové dlouhé mohyly.

Během následujících let došlo k několika objevům těchto objektů, avšak žádný výzkum nebyl na dlouhé mohyly zaměřený. Výzkumníci je většinou interpretovali jako příkopová ohrazení. Z tohoto důvodu nutná revize starších výzkumů odhalila další možné předmegalitické stavby, které v mnoha případech spadají do kultury nálevkovitých pohárů. První terénní odkryvy, jejichž přímým předmětem byly konkrétní dlouhé mohyly, jsou výzkumy P. Křišťuf a J. Turka v rámci společného projektu z roku 2021.

Základem při hledání dlouhých mohyl je letecká prospekce, která je schopna objevit dlouhé mohyly díky půdním příznakům. Bez leteckých fotografií by bakalářská práce v této podobě nemohla vzniknout. Na dostupných snímcích z Digitálního archivu AMČR a portálu Mapy.cz je možné rozeznat obvodové příkopy staveb, příležitostně hroby v osách objektů a výjimečně i příčky vymezuující předsíně. V některých případech je rozpoznatelný i mohylový násep. Právě z těchto znaků vychází valná část informací.

Dostupná data rozhodně nerepresentují původní počet a parametry dlouhých mohyl, ale tvoří alespoň orientační základ, který může být využit a doplněn následujícími výzkumy. Dnes je pomocí letecké prospekce možné lokalizovat dalších 25 dlouhých mohyl v územním pásu od Chomutovska přes Mělnicko až k Nymbursku. Porovnáním výskytu předmegalitických staveb bylo zjištěno, že jasně koresponduje s rozšířením kultury nálevkovitých pohárů v Čechách.

Při evidenci dlouhých mohyl s pomocí leteckého snímkování bylo postupně očividné, že nově objevené objekty bude možné rozdělit do několika typů dle jejich půdorysu. Překvapivé bylo zjištění, že se v Čechách nachází vícero dlouhých mohyl “březenského” typu, tedy desítek metrů dlouhých, úzkých staveb s hroby v delší ose. Většina objektů je však jednoduchého lichoběžníkového tvaru.

Některé starší výzkumy ve žlabech dlouhých mohyl doložily kúlové jamky, které by mohly napovídat o palisádové konstrukci. Na žádném objektu v Čechách však nebylo doloženo užití kamenných bloků, jako tomu je například ve Velké Británii nebo Německu, kde komorové megalitické stavby tvoří několikatunové balvany. Také se u zkoumaných českých mohyl nedoložily příkopy podél delších stran objektu. Rozdíl od staveb z těchto regionů nespočívá jen v konstrukci, ale také v účelu. Zatímco české, bezkomorové předmegalitické objekty ukrývaly většinou 1-3 hroby, megalitické konstrukce na západě sloužily ke kolektivnímu pohřbívání.

Příbuznost s českými mohylami můžeme vidět u objektů z území Polska, které jsou taktéž bezkomorové s dřevěnou či dřevěno-kamennou konstrukcí ukrývající hroby několika jedinců. Některé polské dlouhé mohyly mají doloženou i takzvanou “předsíň”, kde se dle předpokladů archeologů mohly odehrávat různé rituály. Žádné zahraniční objekty však nejsou kompletně identické s českými dlouhými mohylami.

Do zahraničí se můžeme podívat i pro inspiraci při plánování výzkumů dlouhých mohyl. Význam leteckého snímkování byl již zdůrazněn, ale je důležité překročit i rámec archeologie jako takové. Důležitá a komplexní data z výzkumů získáme jen díky interdisciplinárnímu výzkumu, který je navíc často nedestruktivní povahy. Nabízí se již prováděné geofyzikální měření nebo spolupráce s palynology, chemiky, ekology a dalšími odborníky. Velice hodnotný přínos může mít například i analýza DNA pohřbených.

V rámci mezioborového přístupu vyvstávají důležité a komplexní otázky, jejichž odpovědi by napomohly s interpretací účelu a využití dlouhých mohyl. V budoucích výzkumech by propojení s archeoastronomií jistě přineslo zajímavé informace. Palynologický rozbor by mohl doložit rituální aktivity v rámci a okolí dlouhé mohyly. Analýza DNA by zjistila možnou příbuznost pochovaných v dlouhé mohyle. Budoucnost komplexních archeologických výzkumů z těchto důvodů spočívá v interdisciplinaritě.

Bakalářská práce shrnula dosavadní stav archeologického výzkumu dlouhých mohyl a nabídla porovnání s některými zahraničními objekty. Byl tak vytvořen základ,

který by mohl napomoci při plánování dalších projektů věnujících se nově zjištěným předmegalitickým objektům. Z důvodu nynějšího nedostatku dat zůstalo mnoho otázek při sepisování těchto řádků nezodpovězených a mnoho dalších jich při tvorbě vzniklo. V možném pokračování této práce by bylo zajímavé zjistit například to, zdali jsou dlouhé mohyly orientované na významné body v krajině (zejména interpretace takových bodů, jako jsou kopce Českého středohoří), jaká je jejich vazba na okolní sídliště a jiné struktury nebo zdali všechny ukrývají pohřby.

9 Resumé

This bachelor thesis presents a list of Eneolithic long barrows in Czechia and an analysis of their parameters and features. Long barrows in this region usually had a long, trapezoidal or rectangular floor plan defined by a palisade or a ditch. A high, unchambered, earthen mound sheltered 1-3 grave pits along the structure's long axis.

Most of the earthen long barrows were found by an aerial survey, which was one of the major sources for this work. Although most of the earthen mounds have been destroyed due to intensive agriculture, ditches and some grave pits are still visible through crop marks.

The first Czech long barrows were found in Březno u Loun by Ivana Pleinerová. She was the first Czech archaeologist to interpret these structures as "unchambered long barrows" in 1980. This bachelor thesis offers a history of this topic in Czechia and shares information from a currently running project focused on long barrows.

The following part presents analogies from The British Isles, Poland and Germany. These comparisons show the differences between unchambered earthen long barrows and megalithic long barrows. British and German long barrows are built with enormous stones forming big chambers for collective burials. On the contrary, Czech and Polish long barrows served as burial structures for individuals.

The bachelor thesis points out the importance of an interdisciplinary approach. This approach is especially important as it can reveal events that took place around long barrows. The text concludes with ideas and new questions for future research.

10 Literatura

Ashbee, P. 1966: The Fussell's Lodge Long Barrow Excavations 1957, Archaeologia 100, 1-80.

Bayliss, A. - Whittle, A. - Wysocki, M. 2007: Talking About My Generation the Date of the West Kennet Long Barrow, Cambridge Archaeological Journal 17 (S1), 85-101.

Čtverák, V. - Rulf, J. 1989: Nálezy horizontu jordanovské kultury z Třebestovic, okr. Nymburk, Památky archeologické 80, 5-29.

Darvill, D. 2016: Megalithic tombs, barrows, and enclosures in fourth millennium BC Britain. In: V. Ard - L. Pillot (eds.), Giants in the Landscape: Monumentality and Territories in the European Neolithic, Oxford, 3-19.

Fowler, C. et al. 2021: A high-resolution picture of kinship practices in an Early Neolithic tomb, Nature 601, 584-587.

Garcia, A. C. G. - Ferrer, L. C. 2007: Orientation of megalithic monuments in Germany and the Netherlands, Mediterranean Archaeology and Archaeometry 6:3, 201-208.

Gojda, M. – Trefný, M. 2011: Archeologie krajiny pod Řípem. Plzeň.

Holodňák, P. 2006: Labyrintem žateckého pravěku. Ústí nad Labem.

Holtorf, C. J. 1998: The life-histories of megaliths in Mecklenburg-Vorpommern (Germany), World Archaeology 30:1, 23-38.

Chroustovský, L. 2015: On the memory of sacred mountains of Bohemian prehistory. In: B. Gedigi - A. Grossman - W. Piotrowski (eds.), Miejsca pamięci pradzieje, Średniowiecze i I Współczesność. Biskupin, Wrocław, 257–271.

Jażdżewski, K. 1936a: Kultura pucharów lejkowatych w Polsce zachodniej i środkowej. Poznań.

Jażdżewski, K. 1936b: Nowe groby kujawskie, ZOW 11, 115.

Kennedy, R. 2016: West Kennet Long Barrow, Wiltshire. Archaeological Watching Brief (nepublikovaný rukopis).

Koutecký, D. 2008: Bylanské pohřebiště a jiné nálezy z Račiněvsí, Archeologie ve středních Čechách 12, 389-448.

Křišťuf, P. 2005: Džbány českého eneolitu. Plzeň: Západočeská univerzita. Nepublikovaná diplomová práce.

Křišťuf, P. - Švejcar, O. 2013: Kontinuita pohřebních areálů: struktura a vývoj pohřebiště ve Velkých Žernosekách, Archeologické rozhledy 65, 599-617.

Křišťuf, P. – Turek, J. a kol. 2019: Arény předků. Plzeň.

Křišťuf, P. et al. (v přípravě): Finding evidence of Neolithic Long Barrows through remote sensing and new types of these monuments in Bohemia, Czech Republic.

Křivánek, R. - Gojda, M. 2010: Půdní a geologické podmínky při leteckém a geofyzikálním průzkumu, Živá archeologie 11, 92-95.

Kudrnáč, J. 1954: Chata z mladší doby kamenné v Klučově, Památky archeologické 45, 107–114.

Midgley, M. 1984: The Origin and Function of the Earthen Long Barrows of Northern Europe. Edinburgh: University of Edinburgh. Nepublikovaná disertační práce.

Midgley, M. 2005: The monumental cemeteries of Prehistoric Europe. Tempus.

Neustupný, E. – Smrž, Z. 1989: Čachovice – pohřebiště kultury se šňůrovou keramikou a zvoncovitých pohárů, Památky archeologické 80, 282–383.

Neustupný, E. 1995: The significance of facts, Journal of European Archaeology 3.1, 189–212.

Neustupný, E. (ed.) a kol. 2008: Archeologie pravěkých Čech 4. Praha.

Novotný, B. 1950: Jordanovská skupina a jihovýchodní vlivy v českém neolitu, Obzor Praehistorický 14:1, 163-260.

Papiernik, P. - Wicha, J. - Plaza, D. K. 2018: Excavations of the Kuyavian megalithic long barrow no. 2 of the Funnel Beaker culture, situated on site no. 1 at Gaj, commune of Izbica Kujawska, province of Kuyavia-Pomerania. In: Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi - Seria Archeologiczna Nr. 47, 443-457.

Pleinerová, I. 1980: Kultovní objekty z pozdní doby kamenné v Březně u Loun, Památky archeologické 71, 10–60.

Pospieszny, Ł. 2006: The Neolithic Landscapes of the Polish Lowlands. In: Å. M. Larsson - L. Pappmehl-Dufay (eds.), Uniting Sea II, Uppsala, 147-170.

Przybył, A. 2014: Newly recorded Neolithic earthen long barrows in south-western Poland: unexpected discoveries, expanded perspectives, new interpretations. In: Préhistoires Méditerranéennes, Colloque 2014, 1-20.

Turek, J. 2011: Poháry místo monumentů. Tradice a změny ve společnosti a kosmologii evropských zemědělců ve 3. tisíciletí před Kristem. In: M. Bárta – M. Kovář (eds): Kolaps a regenerace: Cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností. Praha, 69-105.

Wierzbicki, J. 2006: Megalithy kultury pucharów lejkowatych – czy tylko grobowce? n: J. Libera - K. Tunia (eds.), Idea megalityczna w obrządku pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych. Lublin-Kraków, 87–101.

Worsley, P. 2021: The Sarsens of the West Woods, Marlborough Downs and Stonehenge, Mercian Geologist 20 (2), 120-129.

Wysocki, M. et al. 2007: Serious Mortality: the Date of the Fussell's Lodge Long Barrow, Cambridge Archaeological Journal 17:1, 65-84.

Zápotocký, M. 2008: Kultura nálevkovitých pohárů ve starším eneolitu. In: E. Neustupný (ed.), Archeologie pravěkých Čech 4, Praha, 61-82.

Zápotocký, M. 2013: Kultura nálevkovitých pohárů v severočeském Polabí, Archeologie ve středních Čechách 17, 387–513.

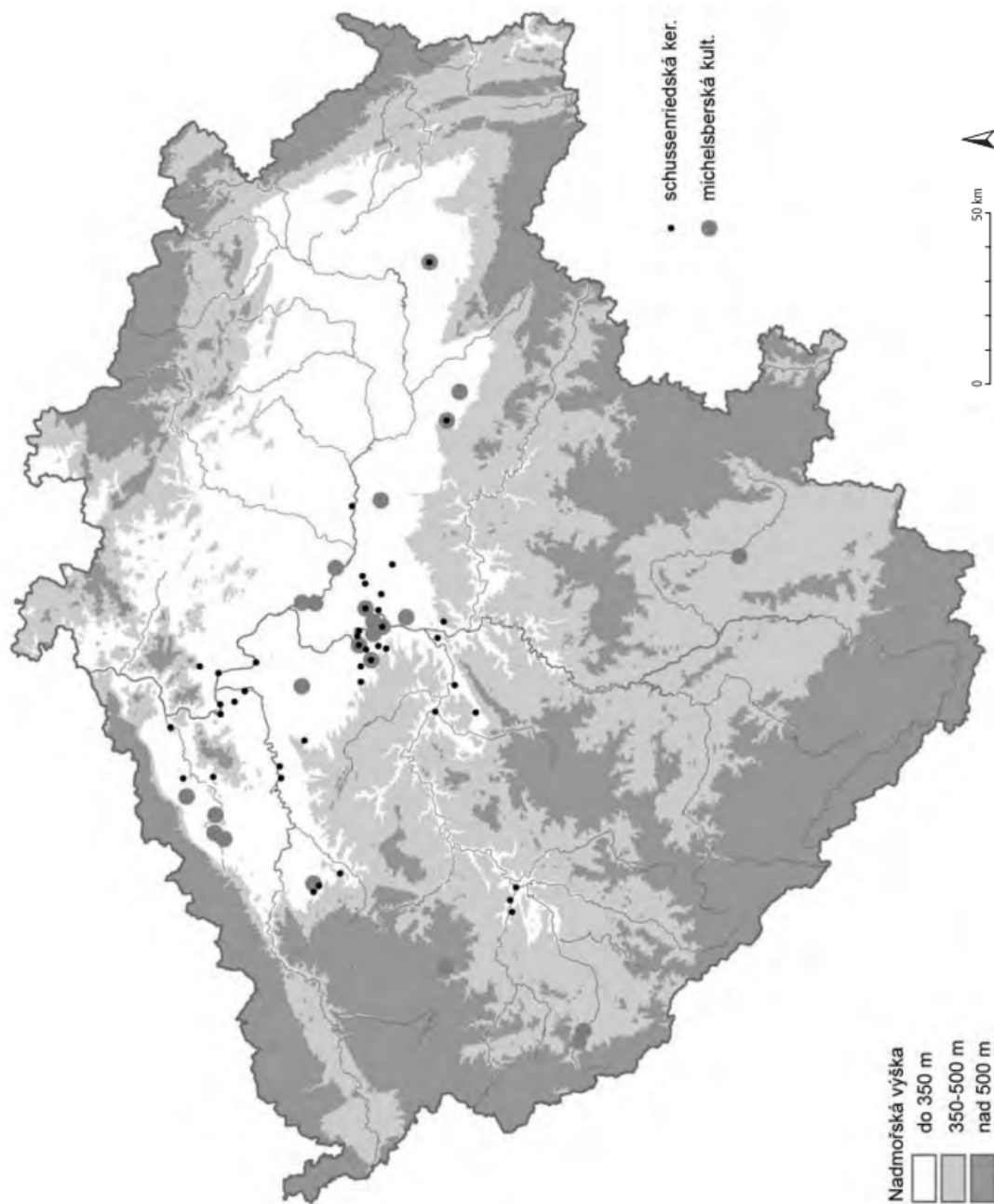
11 Elektronické zdroje

Gojda, M. 1994: Dokument C-LD-000010928. Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i. 10. 3. 2022. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-LD-000010928>.

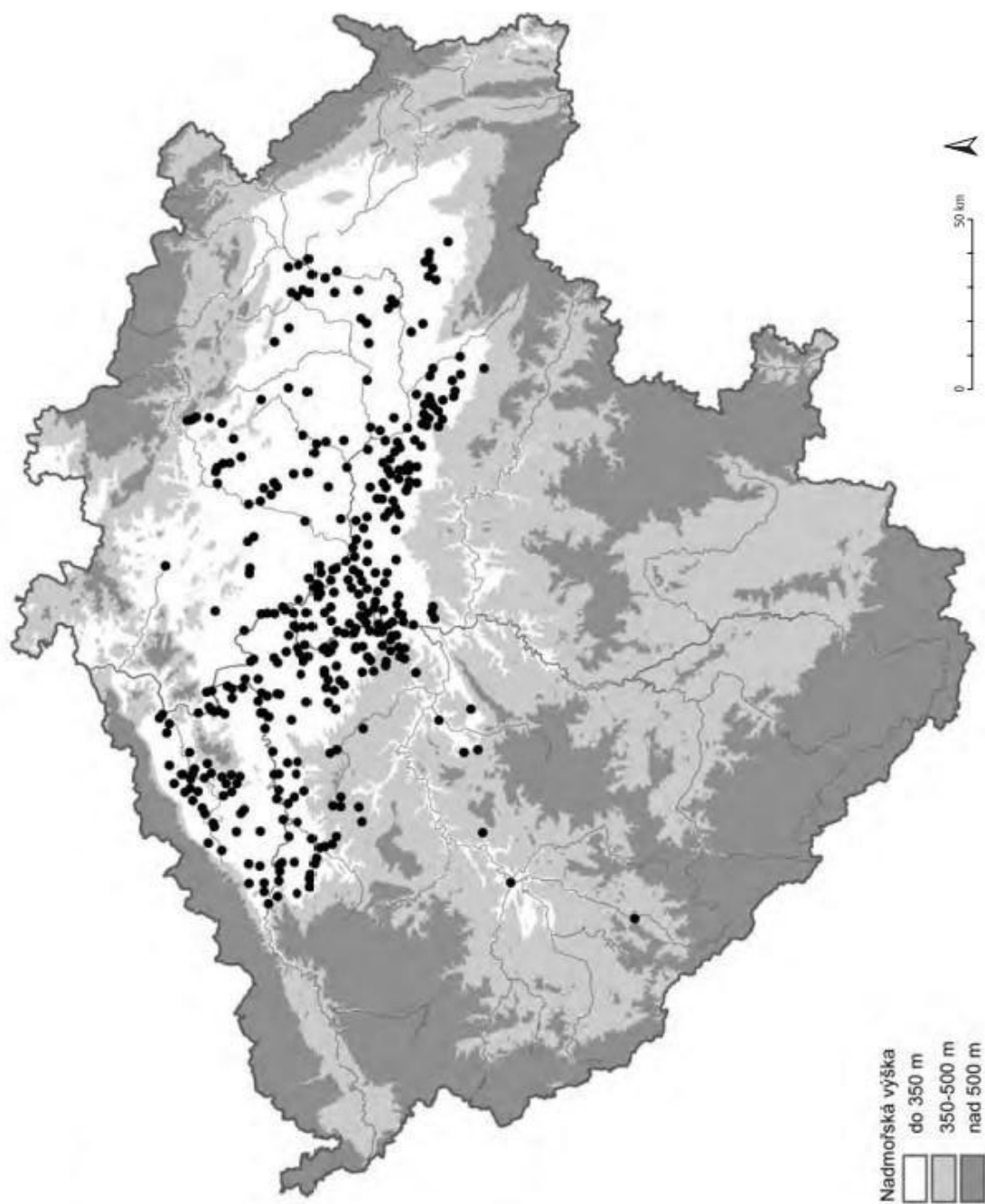
Holodňák, P. [online]: V pískovně u Roztyl byl odkryt "dům mrtvých." Regionální muzeum K. A. Polánka. Citováno 21. 03. 2022. Dostupné z: <https://www.muzeumzatec.cz/vyzkumy.html>

Mapy.cz [online]. Citováno 7. 1. 2022. Dostupné z: <https://mapy.cz/>

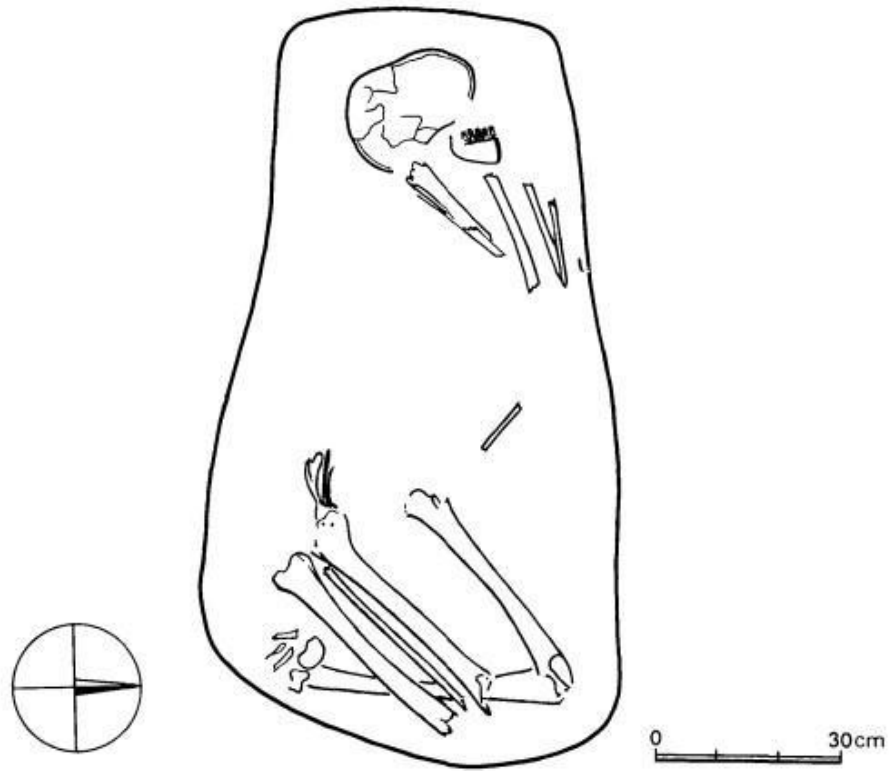
12 Přílohy



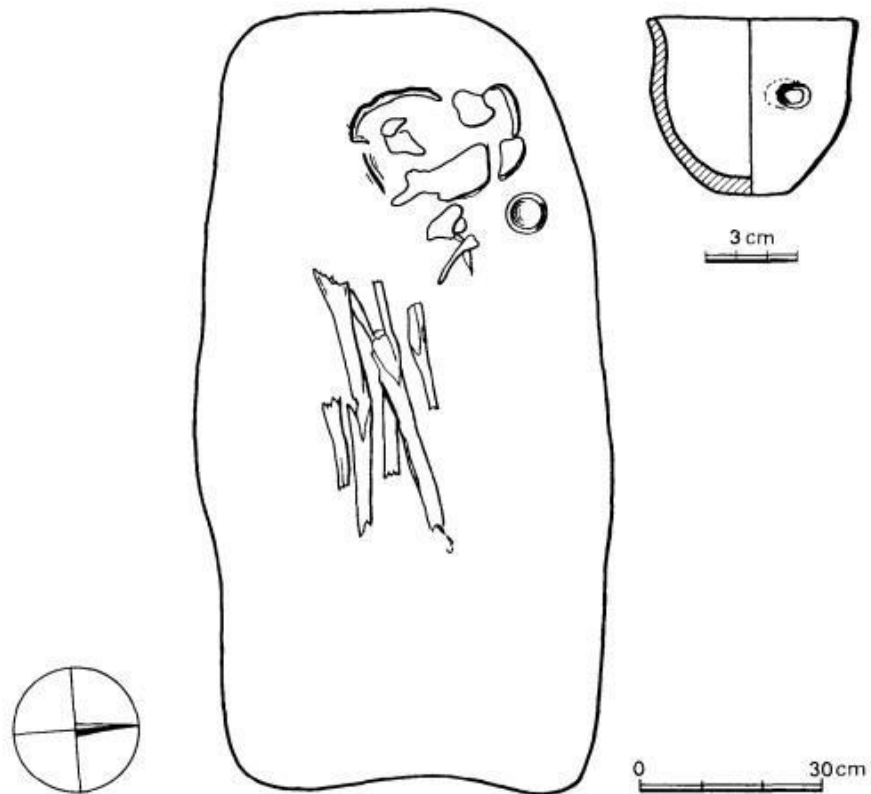
Příl. 1: Naleziště schussenriedské a michelsberské keramiky. Dle Neustupný 2008, 40.



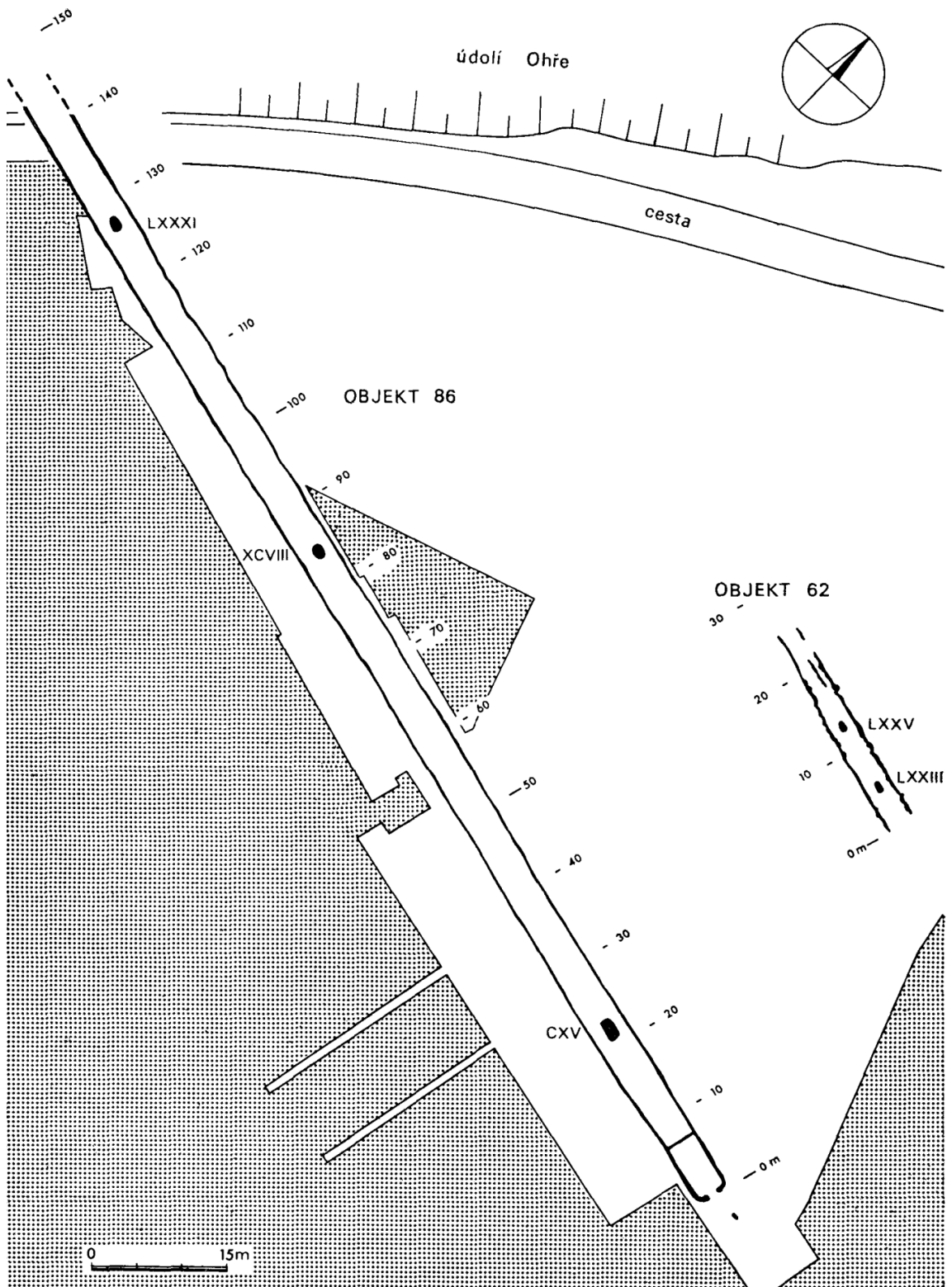
Příl. 2: Lokality s doloženou kulturou nálevkovitých pohárů. Dle Zápotocký 2008, 64.



Příl. 3: Hrob LXXV. Dle Pleinerová 1980, 18.



Příl. 4: Hrob LXXIII. Dle Pleinerová 1980, 17.



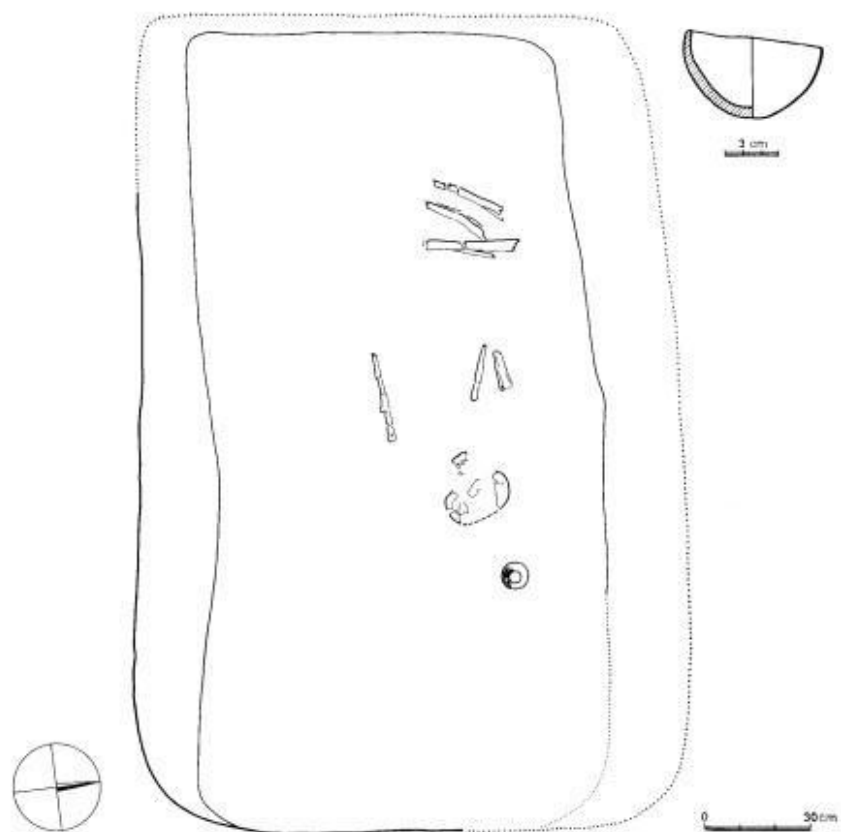
Příl. 5: Plán situace v Březně u Loun. Dle Pleinerová 1980, 11.



Příl. 6: Hrob LXXXI z Března. Dle Pleinerová 1980, 30.



Příl. 7: Hrob XCVIII z Března. Dle Pleinerová 1980, 31.



Příl. 8: Hrob CXV z Března. Dle Pleinerová 1980, 32.



Příl. 9: Letecká fotografie objektu u Ctiněvsi. Dle Mapy.cz, citováno 1. 3. 2022.



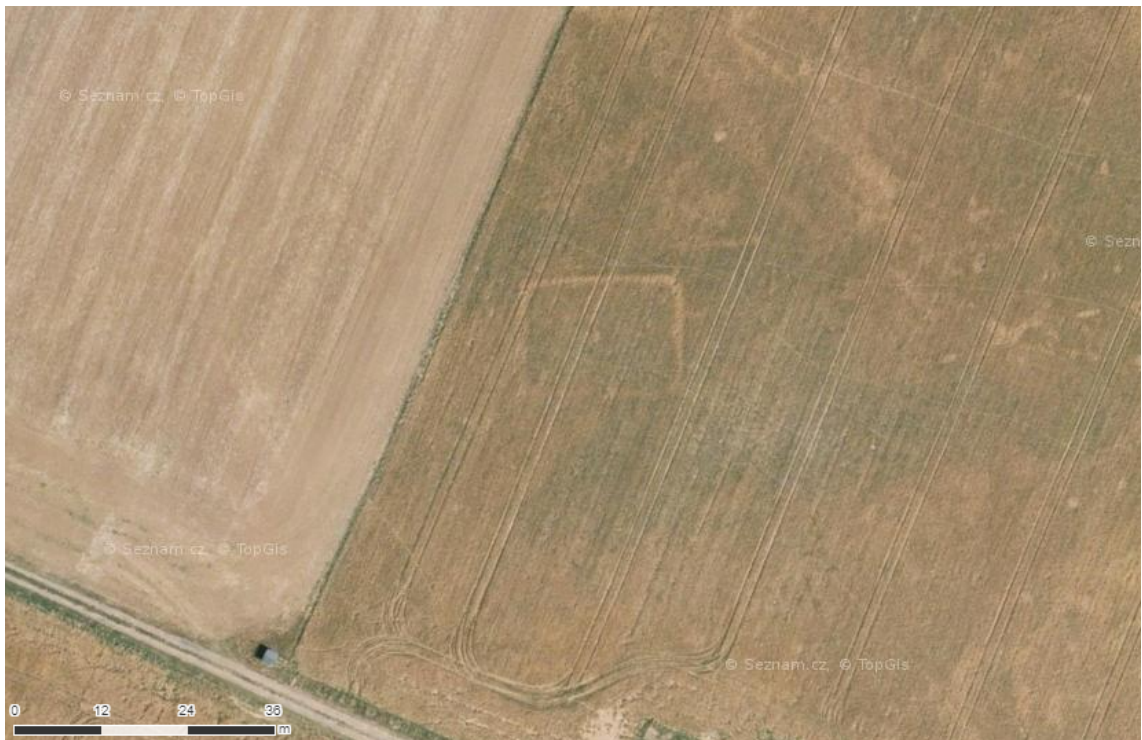
Příl. 10: Foto hrobu z Vražkova 1. Fotografie E. Chimalová.

LOKALITA	OKRES	TVAR	ORIENTACE	DÉLKA	ŠÍŘKA (V)	ŠÍŘKA (Z)	ZAOBLENÍ	PŘERUŠENÍ	HROB. JÁMA	PŘEDSÍŇ
Račiněves	Litoměřice	obdélník	S-J	cca 122	6	6	ano	ano	2	ne
Nižebohy	Litoměřice	lichoběžník	SZZ-JVV	47	21	14	ano	ne	ne	ne
Vražkov 1	Litoměřice	lichoběžník	SZZ-JVV	31	11	7	ano	ne	2	ne
Vražkov 2	Litoměřice	obdélník	SZZ-JVV	25	11	11	ano	ne	ne	ne
Ctíněves	Litoměřice	lichoběžník	SZ-JV	14	10	8	ne	ano?	1?	ne
Březno - 86	Louny	obdélník	Z-V	min. 144	4	4	-	ne	3	ano
Březno - 62	Louny	lichoběžník	Z-V	24	3	2,5	-	ano	2	ne (chodba)
Čachovice	Chomutov	lichoběžník	Z-V	24	15	14	ne	ne	ne	ne
Chudeřín 1	Louny	obdélník	Z-V	36	7	7	ano	ano	1	ne
Chudeřín 2	Louny	obdélník	Z-V	66	3	3	-	ano	1	ano
Postoloprty 1	Louny	lichoběžník	Z-V	14	9,5	5	ano	ano	1	ne
Postoloprty 2	Louny	obdélník	Z-V	26	14	14	-	ne	1	ne
Žatec	Louny	obdélník	SZ-JV	17	10	10	ne	ne	ne	ne
Březno 3	Louny	obdélník	SZZ-JVV	20	15	15	ne	ne	1	ne
Lišany	Louny	lichoběžník	SV-JZ	20	13	10	ne	ne?	ne	ne
Škrle	Chomutov	obdélník	Z-V	18	11	11	-	ne	ne	ne
Údlice	Chomutov	lichoběžník	SZ-JV	30	14	11	ne	ne	1	ne
Nová Ves	Mělník	lichoběžník	SZ-JV	27	12	7	ne	ano?	1?	ne
Nová Ves	Mělník	obdélník	SZ-JV	47	26	26	-	ne	ne	ne
Nová Ves II	Kolín	obdélník	Z-V	22	16	16	ne	ne	1	ne
Mradice (Skupice)	Louny	lichoběžník	JZ-SV	17	12	9	ano	ne	-	ne
Milčice	Nymburk	lichoběžník	Z-V	36	20	11	ano	ne	1?	ne
Chlumín 2	Mělník	lichoběžník	Z-V	26	8	6	-	ne	-	ne
Dušníky 1	Litoměřice	lichoběžník	SZZ-JVV	86	26	17	ne	ne	1	ne
Dušníky 2	Litoměřice	obdélník	SZZ-JVV	cca 16	cca 10	cca 10	ano	ano	ne	ne
Dušníky 3	Litoměřice	-	Z-V	-	-	-	-	-	min. 1	-
Nové Benátky	Mladá Boleslav	lichoběžník	SSZ-JVV	18	12	7	ano	ne	ne	ne
Havraň	Most	lichoběžník	Z-V	50	26	17	-	ne	ne	ne
Levonice	Louny	lichoběžník	Z-V	20	11	8	ano	ne	1?	ne
Třebestovice	Nymburk	lichoběžník	SZZ-JVV	11	6,4	7,25	-	-	1	-
Klučov	Kolín	obdélník	S-J	20	3	3	ne	-	ne	ano
Všechlapy 1	Nymburk	obdélník	SZ-JV	cca 223	8	8	ne	-	-	-
Všechlapy 2	Nymburk	-	SV-JZ	min. 100	5	?	-	-	1?	-
Všechlapy 3	Nymburk	obdélník	SZ-JV	14	9	9	ne	ne	ne	-

Príl. 11: Tabulka s detaily dlouhých mohyl.



Příl. 12: Dlouhá mohyla Všechlapy 2. Dle Mapy.cz, citováno 15. 3. 2022.



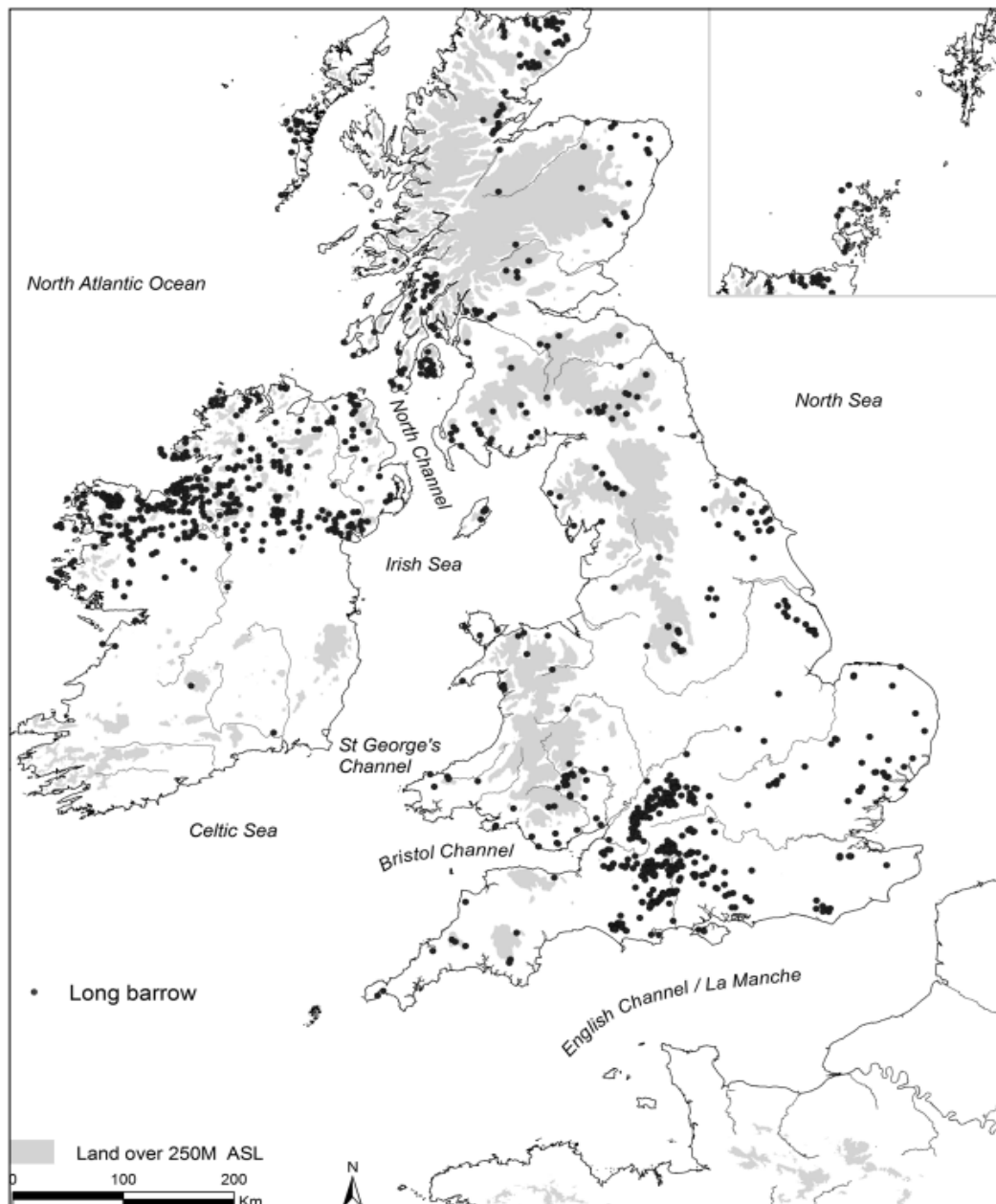
Příl. 13: Dlouhá mohyla Nová Ves II. Dle Mapy.cz, citováno 15. 3. 2022.



Příl. 14: Dlouhá mohyla Vražkov 1. Dle Mapy.cz, citováno 15. 3. 2022.



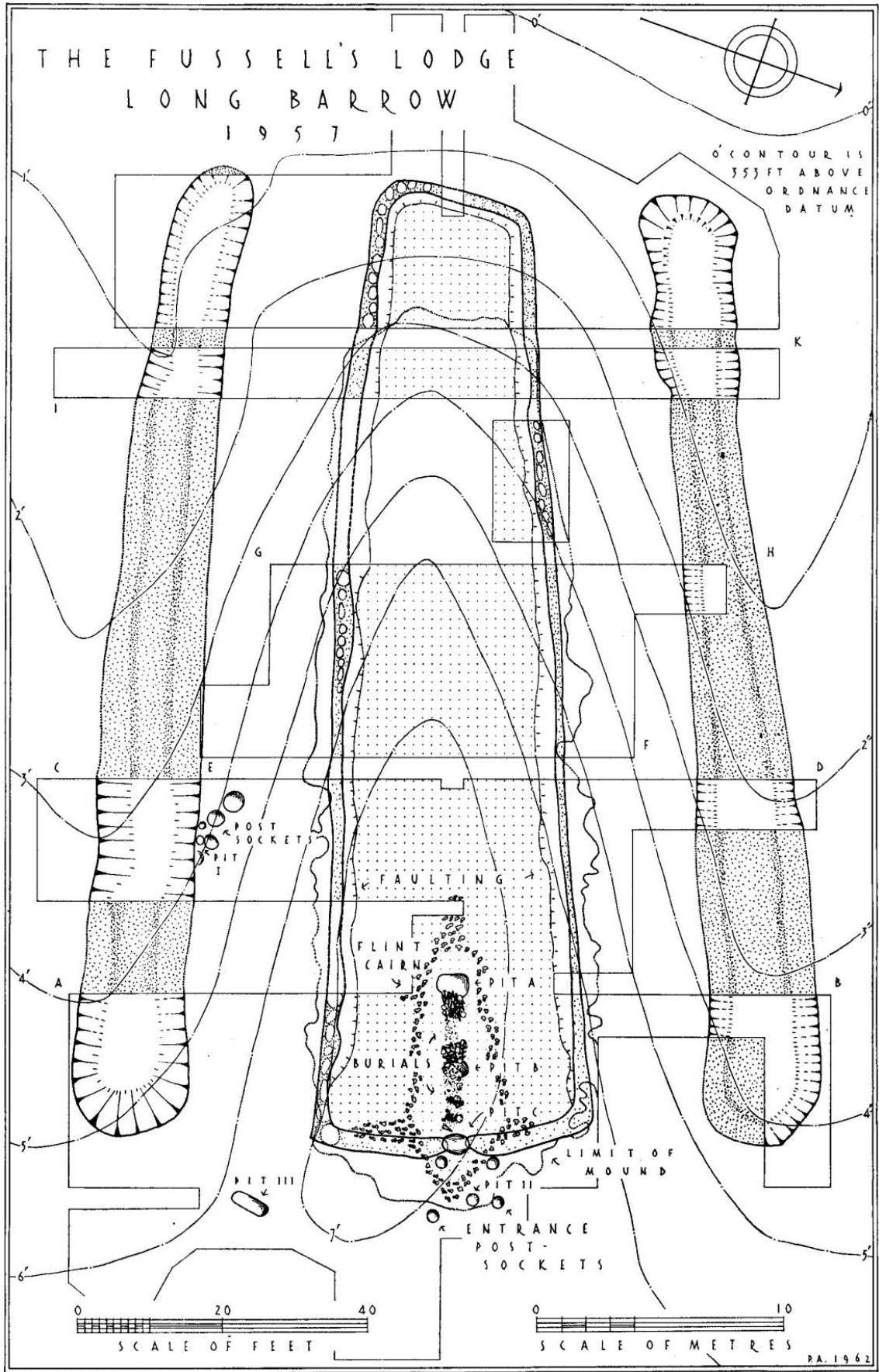
Příl. 15: Dlouhá mohyla Vražkov 2. Dle Mapy.cz, citováno 15. 3. 2022.



Příl. 16: Dlouhé mohyly na Britských ostrovech. Dle Darvill 2016, 6.



Příl. 17: Kontrastující Fussell's Lodge. Dle Ashbee 1966, 9.



Přil. 18: Plán Fussell's Lodge. Dle Ashbee 1966, 5.